

(1)

בשעירם עלי־דשא וכרביים עלי־ עשב: ג' כי שם יהוה אקרא הבו גדל

דתאה וכרסיי מקושא די על עשבא: ג ארי בשמא דיי אנא מצליי הבו רבותא קדם אלהנא:

רש"י

לקט בהיר

ומי שכיח צורו מלא יין: בשעירים. לשון (חב) קמ"ה רוח סערה"י, כתרנומו כרוחי מטרא, מה הרוחות הללו מחקין* את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין* את לומדיהן (ספרי): וכרביים. טיפי מער, נראה לי על שם שירר כחן נקרא רבי, כמח דאח אמר (נרא) כ"א כ"י רובח"י קשת: דשא. ארצרי"ן, עטיפת הארץ"י מכוסה בירק: עשב. קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעלמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא. הכי כי טיפי נוסחאות. מחוקין. מחוקין את למדיהן ומגדלין אותן.

כלומר נחמים בהם טעם ערב כמו כן דברי מורה, ועוד דרשות ופירושים רבים עיי"ש: (י) אותו כלי שהיין נופל בו מן הגם קרוי צור (רש"י מו"ק י"ב.). (יא) שיין שמאלית וסמ"ך מתחלפין והיינו הך (במ"ח), ונקלח ספריס הנוסח מחזיקין, והוא טעות, שאין הענין כאן לשון אחיה אלא לשון חוק, וצריך להיות מחזיקין בלא יו"ד: (יב) ופירש"י שם יורה חלים בקשת, וטיפי מער אלו קבלו שמש הענש רביים על שם שהם רבים ונורקים: (יג) יותר מפורש ענין זה צפ' נראשית (א' י"א) מדשא הארץ עיי"ש, גם מה שהקשה על זה הרמב"ן ז"ל ושאר קושיות, ומה שמירלנו בשם הד"ד עיי"ש:

אור החיים

לסבול כדמיון זה מלות התורה כל אחד כפי כח שיכול להשיג, ויש בזה להקל ולהחמיר להקל על מי שאינו יכול להשיג יותר, ולהחמיר על מי שיכול הרבה ששאלין ממנו הכל ואפילו מעשה מרכבה: ג. כי שם ה' אקרא. הכוונה כי הדבר אשר אליו יכוין צמאמריו הוא שם ה', על דרך אומרים ז"ל (זוהר ח"ג ז"ח): כל התורה כולה שמוחיו של הקצ"ה, ועליה הוא אומר יערוף כמטר לקחי שהיא התורה שהיא שמו יתצרך, ופירש אקרא מלשון יקר"י, עוד רמז שהגם שתלכ להם עסק התורה בטל ומטר לא תהיה הכוונה בלימוד על זה"י, אלא לקרות בצפור תורת ה', והוא אומרו כי פירוש יהיה העטם שם ה' אקרא פירוש לקרות צורתו שהיא שמו יתצרך כדי שיתן גודל לאלהינו"י, וזו תקרא תורה לשמה לגדל ולפאר שם כבודו, ואומרו אקרא"י הוא מה שיעשה כל

שהטל לא מפסיק קיץ וחורף יומם ולילה כמו כן תורה שבעל פה אין לך זמן שאינו זמנה, ואל תקשה שהטל יפריחו השמש"י כי אין המניעה מלד הטל"י): בשעירם וגו'. יתבאר על דרך אומרים בצרייחא (מדרש משלי י') אמר רבי ישמעאל כשמעמידין את האדם צדין אם יש צידו מקרא שואלים ממנו למה לא שנה ואם צידו משנה שואלים ממנו תלמוד וכן על זה הדרך, הנה מעומק דברי הצרייחא מוכיחין הדברים שמי שיש צידו מקרא אין שואלין ממנו מעשה מרכבה אלא מדרגה אחת כפי יכלתו יותר ממה שטרח שעליו היה לערוח גדר למעלה מזו, והוא אומרו כשעירים וגו' וכרביים וגו' פירוש כשיעור שימטיר ה' טיפין קטנים על הדשא שהוא קטני"י וכרביים שהן טיפין גדולים ועצים עלי עשב שהוא גדול שיכול

אור בהיר

בארץ ישראל. (כז) ואם כן אינו חדיר. (כז) אבל הטל מלד עלמו יהיה חדיר בלי הפסק אם לא יפריחונו השמש. (כח) מטר ועל כבר ישנו, ומה זה עוד שעירים ורביים. (כט) כפי הנראה המחבר ז"ל מפרש חנינה שעירים מלשון מוט השער, כלומר דק, או מלשון זעירים, שער כמו זעיר, ורביים מל' רב על בגד שהוא יותר רחב, או מלשון רב, וזה הפך פ"י רש"י ז"ל, וגם דשא ועשב אינם כפירוש ז"ל. אבל ברבינו בחיי איחא דכרכינו. (ל) מה הענין פסוק זה לכאן. (לא) וחינת כי נחית טעם עז"ה, בעבור שכוונתי לייקר שם ה' על כן עליכם ליתן גודל. (לב) הגם שבאמת מביא ברכה בגשמיות וברוחניות. (לג) מה שאין כן אם למד להנחת עלמו אין גודל. (לד) ופירוש אקרא אני משה ולדרך זה היל"ל תקרא או תקראו.

רזין גרוב גמור (3)

(52)

יְקוּשָׁא דִּי עַל
וּמָא דִּי אָנָּא
קָרַם אֱלֹהָנָא:

ד תקיפא דשמיין עוקדוהי ארי
כל ארחתה דינא אלהא מהימנא
דמן קדמוהי עורה לא נפק דמן

לֵאלֹהֵינוּ: ד הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ בִּי כָּל
דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֶל אַמוּנָה וְאִין עוֹל

רש"י

לקט בהיר

יד) כי לשון "כאשר" נכלל בלשון "אס" שהוא אחד
משימושי "כי", וכמו שביארנו זאת כבר כמה פעמים,
והכוונה בזה, שעד עתה דיבר לשמים וארץ הזמינס ואמר
להם שישמעו מה שמדבר לישראל חורה שנחמי להם חיים
הוא וכו' כלומר לא התראתי אותם בדרך גזירה ורק בקלות,
אלא גם בדרך נאה ויפה בצרכות כשישמעו, ועתה הופך
פניו לדבר לישראל, לזה הקדים לומר שהולך לקרוא בשם ה',
ואתם הבו גדול וברכו שמו כלומר היו מודים על האמת
ותקבלוה, זה פשוטו, ודרך אגב אמרו מכאן חו"ל וכו'
(בא"י): טו) במקדש- שהוגה את השם כמחיתו, אבל
חוק למקדש עוגין אמן (ספרי), וצרכות כ"א אימא מנין
לצרכת התורה מלפניה שנאמר כי שם ה' אקרא וכו' ופירש"י
לפתוח בדברי שירה אמר אני מבין תחילה ואחס ענו אחריו
אמן כי שם ה' אקרא בצרכה אחס הבו גדול לאלהינו באמן הכי מפרשי לה
ביומא עכ"ל, א"כ גם ענייני אמן יואל מפסוק זה
בגבולין, ורבינו כאן חד מנייהו נקט (צל"ד): טז) זה פי' מיבט זור,
כלומר מכה הקב"ה לזר בזמן שמראה חוקו
וגבורתו ומביא פורענות כלור שהוא חוק וקשה (רא"ם), וכל הפסוק
הזה שלפנינו היא הקדמה לאשר עמיד להתרות בהם,
הקדים ואומר כלל גדול שהקב"ה מדקדק כחוט השערה לשלם
לכל אחד פעלו המגיע לו בין לטוב בין לרע, ואפילו בני אדם
אשר לב בשר ועינים גשמיים להם מודים ומלדיקים את דינו
(בא"י): יז) כמו בן אדם המקנא קנאתו אינו מדקדק
ברוגו ומכה כפי כחו אפילו הוא יותר מן הראוי: יח) ובשעת
עשייה אין נראה שבר נדקת הדיוק, לזה קראו להקב"ה אל
אמונה כלומר אל באמן: יט) אס כבר אמר שהוא באמן נרין
לומר שאין עול, אלא אפילו נראה כעוולה לבני אדם אין

משמש בלשון כאשר"י, כמו (ויק' כ"ג י') כי תבאו אל
הארץ, כשאקרא ואזכיר שם ה' * אחס הבו גדול
לאלהינו וברכו שמו (ספרי), מכאן אמרו (יומא ל"ז)
שעונין צרוך שם כבוד מלכותו אחר צרכה
שבמקדש"י: (ד) הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ. אף על פי
שהוא חק"י כשמביא פורענות על עוברי רלונו לא
בשטף"י הוא מביא כי אס צדין כי תמים פעלו
(ספרי): אֶל אַמוּנָה. לשלם ללדיקים נדקתם לעולם
הבא*, ואף על פי שמאחר את תגמולם"י סופו
לאמן את דבריו (ספרי - העניית"י ח): וְאִין עוֹל. י"ט) אף

שיני טסחאזח * שמו ואימתו * לעמוד לבא

אור החיים

הבו גדול ומעלה לדבר זה שאינו חפץ ליקרא אלא
אלהינו, והוא אומרנו לאלהינו כי בצלמנו
שקוראים בתורה שהוא שם ה', והוא אומרנו כי
שם ה' אקרא"י בזה כשמבטחין העליונים ואומרים
צרוך ה' אלהי ישראל שבה זה יש בו גדולה ושבת,
מה שאין כן כשאין ישראל עוסקים בתורה"י)
ואומרים המלאכים צרוך ה' אלהי ישראל שבה זה
גרוע מאד מטה מטה וישחקע הדבר שהרי הם
מכחישים חס ושלום כשאין עוסקין בתורתו
שבצלמנו יחס אלהותו עלינו, ורבותינו ז"ל
דרשו הרבה דרשות (ספרי) וכפטיש וגו':
ד. הַצֹּר תָּמִים פָּעֵלוּ. פירוש לפי שקדם

אחד מהם"י), או על דרך אומרים ז"ל (זוהר ח"ג
רע"ג) שנפשות כל עוסקי תורה הם ניזוני משה
ולא דור המדבר לבד אלא עד סוף כל הדורות כל
העוסק בתורה כרוך הוא במשה, ולזה כינה עסק
התורה של ישראל אליו ואמר אקרא"י) והבן. עוד
ירצה אומרנו כי שם ה' וגו' נחית טעם להנאמר
אחר כך שהוא הבו גדול לאלהינו, והוא על דרך מה
שאמרו ז"ל (ילקוט נח ס"ב) בפסוק (תהלים כ"ב)
יושב תהלות ישראל שלא ישב ה' על כסא התהלות
עד שאמרו לבא השמים צרוך ה' אלהי ישראל ולא
היה לו נחת רוח כשאמרו לו אלהי שמים וארץ
ואלהי המלאכים, ולזה בא דברו העוב כאן ואמר

אור בהיר

לד) פי' משה מדבר בשם כל אחד ואחד כלומר בזה הלשון יאמר כל אחד כשילמוד. לז) הגם שמדבר אל אחריים הלא זה האמר
הוא הוא בעצמו. לז) פי' בעבור שאני לומד בתורה בשביל זה יש גדול בחיבת אלוקינו. לח) אלא מתדמין ככל הגוים בית
ישראל. מל) פירושו של רש"י ז"ל נאה מתוק ומתקבל, אבל נרין לדעת השייכות למה שלמעלה, גם למה כפל תמים פעלו דרכיו

לשון (תהי קמ"ח
מטרא, מה
ומגדלן אותם
ימדיהן (ספרי):
על שם שורה
כ"א כ"י רוצה"י
ארץ"י) מכוסה
וכל מין ומין
קרא. הרי כי
אמן

אחד כפי כח
ר להקל על מי
על מי שיכול
עשה מרכבה:
י הדבר אשר
ל דרך אומרים
לה שמותיו של
כמטר לקחי
ופירש אקרא
לה להם עסק
ה בלימוד על
הוא אומרנו כי
פירוש לקרות
שיתן גדול
לגדל ולפאר
ה שיעשה כל

ב(ח) מטר
שער, כלומר דק,
וגם דשא ועשב
עם עו"ה, בעבור
שאין כן אס למד

מברך על זה וחוזר ומברך על זה דקאמר עולא, דמשמע
דהרשות בידו להקדים לאיזה שירצה, וש"מ דס"ל
לעולא בהא כר"י דאם בירך על פה"ע בפה"א יצא,
וכיון דעולא דהוא אמורא ס"ל הכי וודאי הכי הילכתא.
כנ"ל(ט).

דברכת בפה"א חשוב טפי משהכל לפי שמבוררת טפי,
א"כ גם בפה"ע חשוב טפי מברכת בפה"א. וי"ל דלא
חשוב בפה"ע כל כך מבפה"א כמו שחשוב בפה"א
משהכל ע"כ. א"כ הא דאין ברכותיהן שוות דעולא על
כרחק מבפה"א והעץ מיירי, דאי משהכל ובפה"א והעץ
מיירי, א"כ מברך על בפה"א והעץ קודם לשהכל ומאי

סימן כד

ספק בירך ברכת התורה

→ **ודברי הרמב"ן** מבוארים בהדיא בגמרא (שם) →
דאמרינן התם אמר רב יהודה מנין לברכת
המזון לאחריו מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת
וברכת, מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה שנאמר
כי שם ה' אקרא הכו גודל כו', קתני ברכת התורה
לפניה דומיא דברכת המזון לאחריו דהוי מן התורה,
והוא הדין לברכת התורה. ועוד דאמר ר' יוחנן עלה,
למדנו ברכת התורה לאחריה מברכת המזון מק"ו כו',
וברכת המזון לפניו מברכת התורה מק"ו, מה תורה
שאינה טעונה לאחריה טעונה לפנייה, מזון שהוא טעון
לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו. ומדיליף ברכת
המזון לפניו מברכת התורה מק"ו, ש"מ דברכת התורה
לפניה הוי מדאורייתא מקרא דכי שם ה' אקרא, ודרשא
גמורה היא ולא אסמכתא בעלמא היא, דא"כ האי ק"ו
דר' יוחנן בה"מ לפניו מברכת התורה אינו אלא לחייב
בה"מ לפניו מדרבנן, למה לי למילף מדרב יהודה,
פשיטא הא תנן כיצד מברכין על הפירות כו' ות"ר

← **שאלה.** אם נסתפק אדם אם בירך ברכת התורה או
לא, אם חייב לחזור ולברך מספיקא, או
דינו כשאר כל ברכות דרבנן שאין חוזר ומברך
מספיקא.

תשובה. הרמב"ן בספר המצות סוף חלק העשין
(מצוה טו) כתב: מצוה שנצטוונו להודות
לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה
הגדולה שעשה לנו בתתו תורתו אלינו והודיענו
המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם הבא
וכאשר נצטוונו בברכה אחר כל אכילה, כן נצטוונו
בזו ע"כ. סבירא לי' להרב שמצות עשה מן התורה
לברך קודם לימוד תורה. אם כן ספיקא לחומרא כדאמר
בפרק מי שמתו (ברכות כא, א) לגבי קריאת שמע,
למאן דאמר קריאת שמע דאורייתא ולגבי ספק אמר
אמת ויציב.

הראשון לציון אף בדעת התוס'. וכן משמע מהראב"ה ח"א סי'
קיג שבדיעבד יצא משום ספיקא, וא"כ לכתחילה צריך לברך
שהכל. וכ"כ הפנ"י ברכות שם. וראיתי לחכ"א שרצה להוכיח
כן אף מפ"י ר"ח ברכות לו, ב (מובא בתוס' הר"י שירליאון שם)
דס"ל דבספק עץ או אדמה מברך שהכל. אולם המעיין בדבריו
יראה דהתם יש לפרש כונתו דהספק הוא אי הוי דבר הגדל או
לא, ואף פרי אדמה אינו. ועכ"פ רוב הפוסקים ס"ל דיצא ואף
לכתחילה יברך האדמה בספק לו אי הוי עץ או אדמה. ועי' פנ"י
וצל"ח ברכות ריש פרק כיצד מברכין במשנה, ובמנ"ח מצוה תרו
אות יא.

(ט) וכן העלה לדינא החיד"א בברכ"י שם סק"ד, אף שאינו
מסכים לראיות רבינו דהרמב"ם פסק כר' יהודה בברכות ולא
כרבנן ע"ש, ומובא גם בשערי תשובה או"ח שם, ולכן בספק יברך
האדמה. וראה בענין זה גם להלן סי' כז. ואולם מצינו בראשונים
כהנוסחא הישנה ברמב"ם ראה בהגהות רמ"ך הל' ברכות שם,
ושיטת ריב"ב ובספר הבתים שערי ברכות שער ז (עמ' קמה)
בשם י"א וכונתו להרמב"ם. וכן נקטו המהר"י קורקוס הל'
בכורים שם ובעל ספר חרדים בפירושו לירושלמי ברכות שם
בדעת הרמב"ם וע"פ מש"כ הרשב"א בשמו. ולפי"ז יתכן
שלכתחילה לא יברך בספק האדמה אלא שהכל. ובפרט שכ"כ

דיליף לה מינה, א"כ לק"מ, דהא דאין מברך על המזון לפניו משום דלר"י גופיה לאו דאורייתא הוא. אלא על כרחך ברכת התורה דיליף לה ר' יוחנן מקרא דרשא גמורה היא⁽²⁾.

ונראה לי דה"ט דהרמב"ם, משום דק"ל אהא דר"י דס"ל ברכת התורה לפנייה הוי מן התורה, מהא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו ואק"ש קאי ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחרייה, ועל המזון מברך לאחריו משום דמן התורה הוא כדמפרש התם בגמרא, ואינו מברך לפניו. ומשמע שאין מהרהר יותר כי אם בקריאת שמע וברכת המזון לבד, ולר"י היה לו להרהר נמי בברכת התורה לפנייה, שהרי כיון שהתירו לו להרהר בק"ש דתורה היא, ממילא עי"ז נתחייב מן התורה ג"כ בברכת התורה, כמו שמהרהר ק"ש ובה"מ משום דדאורייתא נינהו. ומסתמא דמתני' משמע אפילו לא טבל לקריו ימים רבים ולא בירך היום לברכת התורה, אפ"ה לא אמרו להרהר בברכת התורה, הרי משום ק"ש שהתירו לו להרהר בה נתחייב ממילא לברך ברכת התורה מדאורייתא קודם לה, ואמאי לא תנן דבעל קרי מברך נמי לברכת התורה לפני ק"ש דקא קרי⁽⁷⁾.

ברכה. ויש להאריך בזה ואכ"מ. וכן מוכח מדברי החינוך שם, דאף דס"ל כהרמב"ן דהוי מדאורייתא, בכל זאת כמנין המצוות לא מנאה כמצוה בפני עצמה. וכן מכואר מדברי ר"ת בתוס' ר"ה לג, א ד"ה הא, שרק ברכת התורה בקריאת התורה בציבור לפנייה ולאחרייה, אינה משום מצות תלמוד תורה. משמע שברכת התורה לפנייה קודם הלימוד הוא משום מצות תלמוד תורה. ואף הרמב"ן הרגיש בזה שם ועל כן מדמה מצות ת"ת ומצות ברכת התורה לככורים, דיש מצוה בקריאה והבאה, והן נמנות לב' מצוות. וי"ל אך אכ"מ. וראה מש"ב בזה בערוך השלחן או"ח סי' מז סע' ב, כלי חמדה פרשת האזינו ובפי' הגר"פ לספה"צ לרס"ג ח"א עשה לג. יצוין שהחיד"א בכרכ"י ובמחזיק ברכה כתב דהעיקר כרכינו דברכת התורה מדרבנן. ואלו היעב"ץ כמו"ק שם העלה דהוי מדאורייתא.

(ג) בתורת רפאל סי' א מכאן דהרמב"ם היתה לו גירסא אחרת בכרכות שם (מוכח בדק"ס ובכית נתן שם), דגרסינן התם: ועוד תנן בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפנייה ולא לאחרייה, ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. תיובתא. (ולפנינו איתא רק על המזון). והיינו דהך תיובתא קאי נמי על עיקר מימרא דרב יהודה דברכת התורה לפנייה מן התורה, וע"ש שהאריך לכסס כן לדעת הרמב"ם. וראה להלן בהערה ד.

(ד) לפי גירסת הדק"ס והבית נתן הנ"ל, זוהי באמת קושית

אסור ליהנות בעוה"ז בלא ברכה כו' ברפ"ו דברכות (לה, א). וזה מכואר בהרבה מקומות במשנה וברייתא דעל כל דבר שנהנה חייב לברך. ועוד דמהאי ק"ו אי אפשר למילף אלא דעל דבר שמברכין בה"מ הוא דמברך לפניו, שהרי מק"ו דבה"מ דלאחריו מיייתי ללפניו, ואלו מדרבנן על כל דבר שנהנה חייב לברך⁽⁸⁾.

והרמב"ם כמנין המצוות שלו לא מנה למ"ע לברכת התורה לפנייה. ואיני יודע למה, דאי ס"ל דלאו דאורייתא הוא, תקשה ליה האי ק"ו דר' יוחנן מאי היא, הא תנינא בהרבה מקומות דחייב לברך לבה"מ לפניו וכמש"כ. ודוחק לומר דר' יוחנן ס"ל דאיכא נמי אסמכתא לבה"מ לפניו מק"ו דברכת התורה דיליף לה רב יהודה מאסמכתא, דאין זה נכון דהיאך שייך לאתויי אסמכתא בעלמא לאיזה דבר ע"י ק"ו ואין זה דרך הגמרא⁽⁹⁾.

ועוד שהרי מקשינן על ר' יוחנן מבעל קרי דתנן ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ומסיק בתיובתא. ואי ברכת התורה לפנייה אינה אלא אסמכתא בעלמא, ור' יוחנן על כרחך לא מיייתי לה לבה"מ לפנייה מברכת התורה אלא לאסמכתא, כמו ברכת התורה גופה

(א) בספר החינוך מצוה תל רמז לראיה מגמ' זו וז"ל: וכל שאר הברכות כולן הן מדרבנן חוץ מאחת שהיא מן התורה, וכן הוא מפורש בגמ' בכרכות, והיא ברכת התורה לפנייה. וכ"כ ר"ח ברכות (מהדורת מכון לב שמח) כא, א ד"ה דאשכחן, דברכת התורה לפנייה היא מהתורה. ועי' פר"ח או"ח סי' מז. ובשו"ת פני משה (להר"מ בכנשתי) ח"א סי' א כתב שגם דעת הטור בהרמב"ם. וע"ש שהאריך לבאר שיטתם ושכן עיקר למעשה.

(ב) רבים מן האחרונים נמשכו אחר השאג"א דהרמב"ם ס"ל דברכת התורה מדרבנן, ראה מנ"ח מצוה תל ועוד. וכן נקט בפרמ"ג כפתיחה כוללת הלי' ברכת השחר. ולענ"ד יתכן לומר שגם הרמב"ם סובר שברכת התורה חיובה מדאורייתא, ומה שלא מנאה כמנין העשין לא הוי הכרח גמור לומר שהוא סובר שהיא מדרבנן. וחיליה דידי הוא, עפ"י מה שהשריש לנו המב"י"ט בהקדמתו לספרו קרית ספר על ספר הרמב"ם פ"ו וז"ל: אבל רוב מה שחלקו הרב והרמב"ן ז"ל אם הוא מצוה או לא, אין בזה הפרש, כי גם למי שאינו מונה אותה מצוה, היא נכללת בכלל מצוה אחרת, ויש בה כל חומר המצוות שהן נמנות. עכ"ל. ולפי"ז י"ל שלהרמב"ם מצוה זו נכללת במצות תלמוד תורה, ולהכי לא מנאה. שו"מ כן להדיא להמב"י"ט עצמו בהלי' תפילה, ואזיל לשיטתו הנ"ל. וב"ש. ואדרבא דעת הרמב"ן צ"ב אמאי מנאה בפני עצמה, דלכאורה הוי פרט מדיני תלמוד תורה, דתורה בעי

סימן כה

ספק בירך ברכת התורה כמה ברכות יברך

ק"ש דרבנן. דשאני ק"ש דלא איכפת לן אי קורא וחוזר וקורא כל היום דהא תנן (ברכות ט, ב) הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, הילכך בהתחיל במקצתו גומר מספיקא את כולן, אבל בספק ברכת התורה דקימ"ל בפרק אין עומדין (ברכות לג, א) כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תשא. ואע"ג דפי' התוס' (ראש השנה לג, א ד"ה הא) ושאר פוסקים (ר"ן ר"ה רפד וש"ת ריב"ש סי' שפד) שאינו אלא מדרבנן. הא מ"מ איכא איסורא דרבנן לברך שלא לצורך. י"ל דמספיקא אפילו בהתחיל אינו חוזר וגומר, דכיון דאם בירך כבר איכא איסור דרבנן, אינו חוזר ומברך.

אלא שאכתי יש להקשות שהרי למאי דקי"ל ק"ש דאורייתא, ובספק קרא ק"ש חוזר וקורא מספק, פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש (הי"ג) דחוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה מספק, וכן פסקו שארי פוסקים, אלמא הואיל ומחויב לחזור ולקרות ק"ש משום דהו"ל ספיקא דאורייתא, מחויב נמי לחזור ולברך הברכות מספק כתקנת חכמים. הכא נמי כיון דמחויב לחזור ולברך עכ"פ ברכה אחת מבה"ת מספק למאי דקי"ל בה"ת דאורייתא, ליחייב נמי לחזור ולברך מספיקא כל בה"ת שתיקנו חכמים.

וי"ל דשאני ק"ש דהיינו טעמא כמש"כ הרשב"א בתשובה (סי' שכא) דמעיקרא כך היתה התקנה, שכל שהוא חייב לקרות, צריך הוא לקרות לכתחלה בכרכותיה. אבל גבי שאר מצות כל שנסתפק אם עשה

לר"י הנ"ל. (וצ"ע על רע"א שלא הביאו, דמוכירו כמ"פ). ויעוין עוד בשו"ת כרם שלמה (להגרש"נ קוטלר זצ"ל) ח"ג סי' ב שהביא ראיות לחידושו של החיי אדם. שו"ר בעמודי אש (להגר"י אייזנשטיין) קוני' מעון הברכות סי' ב שהאריך בזה, אך את החיי אדם לא הביא. ולא נכתבו הדברים אלא לעורר את המעיינים, כיון שהדבר פשוט לכו"ע כביעתא בכוחחא, דאסור לברך בספק.

ואכתי צריך לברר למאי דקיימא לן דברכת התורה דאורייתא, וספק בירך וספק לא בירך חוזר ומברך מספק וכמש"כ בסימן הקדום, אם צריך לחזור ולברך מספק כל ג' ברכות שהן ברכה ראשונה הערב נא ואשר בחר בנו כפי תקנת חכמים, או ברכה אחת מהן נמי סגי, דהא וודאי באחת מהן יוצא ידי חובת ברכת התורה של חיוב דאורייתא.

ומסתברא לי דבאחת מהן סגי ליה, דבזה יוצא ידי חובה מן התורה. ולא דמי למה שכתבתי למעלה בדיני ק"ש והזכרת יציאת מצרים (סי' י) בשם ה"ר יונה דאפילו לר"י דס"ל בפרק מי שמתו (כא, א) דק"ש דרבנן ובספק קרא אינו חוזר וקורא מספיקא, דהני מילי בלא התחיל לקרות כלל, אבל בהתחיל לקרות ומספקא ליה בין פרק לפרק או בין כתיבה ראשונה לשניה, חוזר מספיקא לכתובה ראשונה ולפרק א', דכיון דהתחיל צריך לגמור בוודאי. והשתא כיון דבה"ת מדאורייתא, ובעל כרחך צריך לחזור ולברך מספיקא אחת מן הברכות הללו כדי לצאת ידי חובת הספק של תורה, וכיון שהתחיל באחת מהן בעל כרחך צריך לגמור את כולן בוודאי כתקנת חכמים.

ולא עוד אלא אפילו לדעת הרמב"ם דס"ל דכל עיקר בה"ת אינה אלא מדרבנן, ולדידיה אינו צריך לחזור ולברך מספיקא, אכתי י"ל דהני מילי במספקא ליה אם בירך אם לא בירך כל עיקר. אבל היכא דוודאי בירך אחת מהן, ומספקא ליה על השאר חוזר ומברך אותן ומספיקא דכיון דהתחיל גומר כדאמרינן לגבי

מט, ב לענין ברכה אחרונה, וע"כ דר"י אמר שני דברים אלו מחד טעמא, והיינו הטעם שכתב החיי אדם בתחילה. וכן מצאתי בשו"ת הלכות קטנות (למהר"י חגיז) ח"ב סי' שיג וז"ל: מי שנסתפק לו אם אכל כזית בתוך אכילת פרס אם מברך בורא נפשות. תשובה וכו', וכש"כ למ"ד ס' ברכות להקל ויברך (תוס' ברכות די"ב ד"ה לא ושבו"י ח"א סי' א ושר"ח א"ד (אסיפת דינים) ברכות סי' א, ח"י), עכ"ל עם ההגה"ה. וברור דכונתו

ספק, ואפילו אם כבר יצא ידי חובת המצוה זו, אינה לבטלה דהא כיון דמספקא ליה נצטווה לחזור ולעשותה מספק. ולא מבעיא להני רבוותא דס"ל הא דקיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא דאתי שפיר, אלא אפילו להרמב"ם דס"ל (הל' טומאת מת פ"ט הי"ב) הא דקי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן, וכמש"כ במקום אחר. הא קי"ל דברבנן נמי בעי ברכה וחייב לברך על ספק מצוה וצוננו, כיון דעכ"פ מחויב לעשותה מספק.

אבל גבי בה"ת כיון דכבר יצא ידי חובה של ספק תורה בברכה אחת, השאר אין בהן אלא ספיקא דרבנן ולקולא, ואין רשאי לברך יותר מברכה אחת, משום ספק ברכה לבטלה, כדקי"ל בכל ספק ברכות דרבנן דא"צ לחזור ולברך מספיקא משום לא תשא. ומ"מ ג"ל כיון דצריך לחזור ולברך ברכה אחת לצאת ידי ספק של תורה, שיחזור ויברך לכתחלה אשר בחר בנו שהיא מעולה שבברכת התורה כדאמרינן בספ"ק דברכות (יא, ב), ומה"ט תיקנו לקורא בתורה בצבור לברך אותה יותר משאר ברכות. כנ"ל בזה^(ק).

המצוה אם לאו, אע"פ שעיקר עשיית המצוה דאורייתא, או שהוא מסופק אם הוא חייב כמילת מי שנולד מהול, או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכין כלל וכו'. וכן השיב הרמב"ם לחכמי לוניל ע"כ. הרי בהדיא לדעת הרמב"ם דבכל ספק מצוה אע"פ שמחוייב לעשותה מספק, מ"מ לא מברך עליה, וק"ש שאני. וה"ה לענין בה"ת אינו מברך מספיקא אלא ברכה אחת, וכיון דיוצא בה ידי חובת ספק של תורה, השאר אינו אלא מדרבנן ואינו מברך אותן.

וענ"ל דאפילו להני רבוותא דס"ל דבכל ספק מצוה מברכין עליהו כמבואר בדברי הפוסקים וכן דעת רש"י וכמש"כ שם הרשב"א, מ"מ בספק בה"ת א"צ לברך אלא ברכה אחת. דבשלמא בספק מצוה דאורייתא, כיון דעל כרחך חייב לחזור ולעשותה מספק, דהא הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא, א"כ חייב נמי לברך עלה אשר קדשנו במצותיו על מצוה זו שהרי כמו שנצטווינו לעשות המצות בוודאי, כך נצטווינו לעשותן מחמת ספק נמי, ושייך לומר וציונו, שהרי מספק נמי נצטווינו לעשותה, והוה ל"י לענין ברכה כוודאי בר חיוב, כיון שחייב לעשות המצוה זו מחמת

סימן כו

ברכת המצוות אי שרי לברך אחר עשיית המצוה

ומעשרות או שטבל ולא בירך, אינו חוזר ומברך אחר עשייתן וכן כל כיוצא בזה ע"כ^(ק). אבל בהגהות אשר"י פ"ק דברכות (שלהי סי' יג) בשם האור זרוע (ח"א סי' כה ולהלן סי' שפז) כתב, וכל היכא שלא בירך מקמיה דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו⁽²⁾, אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי

(א) וקודם לכן בה"ה כתב שבמצוות שיש שהות בעשייתן כגון ישיבת סוכה והנחת תפילין, אם לא בירך קודם העשיה יכול לברך בשעת עשייתה, דזמן קיומה נמשך. וראה באבודרהם הל' תפילות חול סי' ג בשם המאור. ומשמע מלשונו של המאור שם שבמצוות אלו לכתחילה יש לברך בשעת קיום המצוה ולא קודם לכן, וצ"ע בזה.

(ב) ונמצא כן גם בהגהות אשר"י חולין פ"א סי' ב, וז"ל שם:

שאלה. הא דקיימא לן כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, אם לא בירך עובר לעשייתן, אם מותר לברך אחר עשייתן או לא.

תשובה. הרמב"ם כתב רפ"א מהלכות ברכות (ה"ו) אם שחט בלא ברכה או הפריש תרומות

(א) ואולם הפרי חרש והיר אהרן או"ח סי' מז כתבו שיברך כל הג' ברכות. והנתיבות בסידורו דרך החיים כתב כרבינו דלא יברך אלא ברכת אשר בחר בנו. והפרמ"ג בפתחה כוללת הלכות ברכות השחר דחה ראיית הפר"ח מק"ש, והעלה דלא לברך כלל אף לא ברכה אחת. וצ"ע על המ"ב שלא הביאו. ויש לעיין בעיקר דברי השאג"א מברכה רביעית דברכת המזון שהיא מדרבנן, דאף בספק צריך לאומרה, ראה פר"ח סי' רט סק"ג ושע"ת שם סק"ו.

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו' וכן בוספוס וכו'. כלומר כס' שבשמי עשרת אלו יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אכל הטעם שאין מברכין בשמי עשרת אלו מפני שהוא ספק דל"כ הא"י א"ת מברכין בירוש' שני שהמינו ומתמלה כן הקנו שנעשה יו"ט שני ונדרך מספק ואפילו השמא משום מנהג אבותינו נדביתו אלו עושים כמותם אכל טומטום ואנדריגניוס העמידו חמשים דבריהם על דין טורה שהם פריים מספק דמפיקא דלורייתא למחלה וכיון דקפק הוא אין מברכין לדעת רבנו ובמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כ"י הכי דלא לימי לולויו בירוש' ואע"ג דבירוש' שני של ספק בעינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר האכא שאני דכוסא אחר אלו מקדשין ומברכין לישב כנסיה ואכא למחש' טפי לולויו א"י דכיון דנקולאין בקיבוטא דירוש' היו ספירת העומר דלורייתא וי"ח לדמוסה ולא א"ת ברבנא משום השמא בעלמא והא דלא מקני בלולב שיעלנו בלא ברבנא משום דהי' בנבולין דרבנן. א"י משום דלית ביה אסור טלטול:

מן פי שלא עשה סוכה וכו' שמצותה כל שבועה. פירוש דקרא דלמך מן הסוכות מעשה לך נעשה ימים ה"ק סוכה מעשה לך נלא זה יום משנעשה הימים שחלה ואפילו ניס האחרון אם לא עשה קודם לכן:

פרק ז ב וענף עץ עבות האמור בתורה הוא החרם וכו' כגון שיהיו שלשה עליו או יתר על כן כבבעיל אחר וכו'. כגון הטור ח"ל כמנו הגאונים שצריך שהיא בכל עשור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. ובעל העשור כגון אפילו אין בו רק פסל חלה מלמא נדר קונא כשר וכו"כ הרמב"ם ע"כ. ואי מולא מקום על מה שפירש' לומר כן דבריו רבינו שהר' דבריו סומכים בדברי הגמלה:

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו'. כלומר כס' שבשמי עשרת אלו יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אכל הטעם שאין מברכין בשמי עשרת אלו מפני שהוא ספק דל"כ הא"י א"ת מברכין בירוש' שני שהמינו ומתמלה כן הקנו שנעשה יו"ט שני ונדרך מספק ואפילו השמא משום מנהג אבותינו נדביתו אלו עושים כמותם אכל טומטום ואנדריגניוס העמידו חמשים דבריהם על דין טורה שהם פריים מספק דמפיקא דלורייתא למחלה וכיון דקפק הוא אין מברכין לדעת רבנו ובמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כ"י הכי דלא לימי לולויו בירוש' ואע"ג דבירוש' שני של ספק בעינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר האכא שאני דכוסא אחר אלו מקדשין ומברכין לישב כנסיה ואכא למחש' טפי לולויו א"י דכיון דנקולאין בקיבוטא דירוש' היו ספירת העומר דלורייתא וי"ח לדמוסה ולא א"ת ברבנא משום השמא בעלמא והא דלא מקני בלולב שיעלנו בלא ברבנא משום דהי' בנבולין דרבנן. א"י משום דלית ביה אסור טלטול:

מן פי שלא עשה סוכה וכו' שמצותה כל שבועה. פירוש דקרא דלמך מן הסוכות מעשה לך נעשה ימים ה"ק סוכה מעשה לך נלא זה יום משנעשה הימים שחלה ואפילו ניס האחרון אם לא עשה קודם לכן:

פרק ז ב וענף עץ עבות האמור בתורה הוא החרם וכו' כגון שיהיו שלשה עליו או יתר על כן כבבעיל אחר וכו'. כגון הטור ח"ל כמנו הגאונים שצריך שהיא בכל עשור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. ובעל העשור כגון אפילו אין בו רק פסל חלה מלמא נדר קונא כשר וכו"כ הרמב"ם ע"כ. ואי מולא מקום על מה שפירש' לומר כן דבריו רבינו שהר' דבריו סומכים בדברי הגמלה:

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו'. כלומר כס' שבשמי עשרת אלו יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אכל הטעם שאין מברכין בשמי עשרת אלו מפני שהוא ספק דל"כ הא"י א"ת מברכין בירוש' שני שהמינו ומתמלה כן הקנו שנעשה יו"ט שני ונדרך מספק ואפילו השמא משום מנהג אבותינו נדביתו אלו עושים כמותם אכל טומטום ואנדריגניוס העמידו חמשים דבריהם על דין טורה שהם פריים מספק דמפיקא דלורייתא למחלה וכיון דקפק הוא אין מברכין לדעת רבנו ובמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כ"י הכי דלא לימי לולויו בירוש' ואע"ג דבירוש' שני של ספק בעינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר האכא שאני דכוסא אחר אלו מקדשין ומברכין לישב כנסיה ואכא למחש' טפי לולויו א"י דכיון דנקולאין בקיבוטא דירוש' היו ספירת העומר דלורייתא וי"ח לדמוסה ולא א"ת ברבנא משום השמא בעלמא והא דלא מקני בלולב שיעלנו בלא ברבנא משום דהי' בנבולין דרבנן. א"י משום דלית ביה אסור טלטול:

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו'. כלומר כס' שבשמי עשרת אלו יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אכל הטעם שאין מברכין בשמי עשרת אלו מפני שהוא ספק דל"כ הא"י א"ת מברכין בירוש' שני שהמינו ומתמלה כן הקנו שנעשה יו"ט שני ונדרך מספק ואפילו השמא משום מנהג אבותינו נדביתו אלו עושים כמותם אכל טומטום ואנדריגניוס העמידו חמשים דבריהם על דין טורה שהם פריים מספק דמפיקא דלורייתא למחלה וכיון דקפק הוא אין מברכין לדעת רבנו ובמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כ"י הכי דלא לימי לולויו בירוש' ואע"ג דבירוש' שני של ספק בעינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר האכא שאני דכוסא אחר אלו מקדשין ומברכין לישב כנסיה ואכא למחש' טפי לולויו א"י דכיון דנקולאין בקיבוטא דירוש' היו ספירת העומר דלורייתא וי"ח לדמוסה ולא א"ת ברבנא משום השמא בעלמא והא דלא מקני בלולב שיעלנו בלא ברבנא משום דהי' בנבולין דרבנן. א"י משום דלית ביה אסור טלטול:

עליהן בשעה ובשולאן ואמר איני בורל מתן כל בין השמשות הרי זה מסתפק ואם התנה עת שירצה. שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהן קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה:

הלכות לולב

פרק שביעי

א יכפות תמרים האמורות בתורה הן הירות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העליון שלהן לכאן ולכאן אלא כשהיה כמו שרבים והוא הנקרא לולב: ב פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אחרוניו. וענף עץ עבות האמור בתורה הוא החרם שעליו חופין את עצו. כגון שהיה השלשה עליו או יתר על כן בנבעול אחר. אבל אם היו שני העליון

א טור סי' תרס"ח מ"ג ט"ז: ב טור סי' תרס"ח מ"ג ט"ז: ג טור סי' תרס"ח מ"ג ט"ז: ד טור סי' תרס"ח מ"ג ט"ז: ה טור סי' תרס"ח מ"ג ט"ז:

בה אגוזים ואפרסקים וקדשים ורמנים ופרכים ענבים עפרות של שוליים יתום שמנים וטלומת אסור להסתפק מהן עד מולא יו"ט האחרון של זה אם השנה עליהן הכל לפי מנהג ונבמחלה ונהלגות והוא דלמך איני נודל מתן כל בין השמשות דלא מיילא קדושה עליהו כלל וכן מובא בגמלה פ' המנחה:

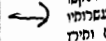
פרק ז א כמות תמרים וכו'. פ' לולב הגזול (סוכה ל"ב). א"ל אביי לרבא מתיב דהאי כמות תמרים לולב הוא אימר מירחא אמר ליה בעינן כפות וליכא דזכר פשטו הוא: ב פ"י ע"ג וכו'. ע"ג (דף ל"ה). מובא וגם זה פשטו: וענף עץ וכו'. אמרו ע"ג (דף ל"ג): מה עבות כשר ושאלו עבות פסול הי"ד עבות אמר ר' יהודה והוא דקיימי מלמא מלמא ערפי נקינא ואפיקנא הכס דמרי וחד הדס שופט הוא. ובהשגות א"א ארץ שיהיה כן כל השיעור או רבנו ע"כ. ואי אמר טול דרוקא דבא כל מה שאינו עבות הוא ליה ממין אחר ומכאן השיעור:

לחם משנה

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו'. כלומר כס' שבשמי עשרת אלו יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אכל הטעם שאין מברכין בשמי עשרת אלו מפני שהוא ספק דל"כ הא"י א"ת מברכין בירוש' שני שהמינו ומתמלה כן הקנו שנעשה יו"ט שני ונדרך מספק ואפילו השמא משום מנהג אבותינו נדביתו אלו עושים כמותם אכל טומטום ואנדריגניוס העמידו חמשים דבריהם על דין טורה שהם פריים מספק דמפיקא דלורייתא למחלה וכיון דקפק הוא אין מברכין לדעת רבנו ובמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כ"י הכי דלא לימי לולויו בירוש' ואע"ג דבירוש' שני של ספק בעינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר האכא שאני דכוסא אחר אלו מקדשין ומברכין לישב כנסיה ואכא למחש' טפי לולויו א"י דכיון דנקולאין בקיבוטא דירוש' היו ספירת העומר דלורייתא וי"ח לדמוסה ולא א"ת ברבנא משום השמא בעלמא והא דלא מקני בלולב שיעלנו בלא ברבנא משום דהי' בנבולין דרבנן. א"י משום דלית ביה אסור טלטול:

מגדל עז

יג בזמן הזה שאנו עושין עד לשכ נקובה. פ' לולב וערבה (דף מ"ו): וכן בוספוס וכו' עד מברכין מספק: כתב הראב"ד ו"ל רואה לוי מדבריו וכו' טומטום ואנדריגניוס סיבין לנדרך ע"כ: ואי אפשר כבר בתבית זה ספק שלמי הלכות מילה ונטיפת שנתנו ו"ל למחז' לט"ל ו"ל על זה מ"ש: ד גמ' סלאבול ע"ד ולפסלה. פרק לולב וערבה (דף מ"ח): בו פי שלא עשה סוכה עד שמתחלה כל שנתה. פרק הסן (דף כ"ו): בו פי עצי סוכה עד סוף הפרק. פרק המנחה כ"ד י"ן (דף ל') ופי"ק דסוכה (דף ט') פ"א ב כמות תמרים ע"ד נקלה הדס שופט:

12

ז"ל משום שאין מברכין על המצוות לאחריהן. ואהא כתב מר"ן ז"ל דאפילו אם היינו מברכין לאחר המצוות לא קשיא כיון דמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה לא שייך לברך אחריה עד כאן. וכתב על זה הרב הנוצר דאכתי בשעה שהולך לשכב על מיטתו דאז אינו קורא יברך ברכה שלאחר התורה עד כאן. ולי לא קשיא מידי דהא כל זמן שהוא נייעור קרינן בית והגיית בה יומם ולילה [יהושע א, ח], והשינה אין בידו לישן בכל שעה שידעה וכמו שכתבו התוספות ז"ל סוף פרק קמא דברכות [יא, ב ד"ה שכבר] אהא דהקשו מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה, ותיירצו שמא לא יישן והוייא ברכה לבטלה עד כאן. וכיון דכן אי אפשר לצמצם ולידע מתי ישן כדי לברך ברכת התורה לאחריה. וכן מוכח מדברי התוספות ז"ל סוף כיצד מברכין [מד, ב ד"ה ולבני] ואלו הוה קיימא לן שבת ויום טוב דהוה זמן תפילין לא הוה שייך ברכה לאחריהן, והכי נמי דכוותה, ונמצאו דברי מר"ן ז"ל עולים כהוגן בלי גמגום ודוק:

ב הג"ה בין למדרש. הפוסקים לא כתבו מדרש דמכל שכן דגמרא נפיק. אי נמי בכלל מקרא הוי, וכן משמע בגמרא [ברכות יא, ב]. ומוהרי"ק ש' [בספר ערך לחסן] כתב שבכלל תלמוד הוא כדאמרינן לקמן סימן נ' שהמדרש כתלמוד, אבל הטור הזכירו:

ה על דברי תורה. ונוסחא אשכנזית [הובא בטור] לעסוק בדברי תורה וכתב הב"ח ז"ל [ד"ה ונוסחא] לפי שעיקר ההבטחה שהבטיחנו הוא יתברך לא היתה אלא על עסק התורה לכך תקנו לברך לעסוק בדברי תורה. ואינו מחוור דהתייג התלמידי חכמים אבל הבעלי בתים שאינן יודעין לקרות אלא תהלים ומעמדות היאך אמרו לעסוק, אלא עיקר הגירסא על דברי תורה. והעידו על מוהרי"א [האריז"ל, שער הכונות ענין נוסח התפלה]^א שהיה אומר כן. אשר בחר בנו מכל העמים, הגר יכול לברך כן, ולא ישנה בין כשמתפלל בציבור בין כשמתפלל ביחיד, כנסת הגדולה [הגה"ט] בשם הרמב"ם [שו"ת הרמב"ם מהדורות פריימן סימן מב; אגרות הרמב"ם סימן ט] ועיין לקמן בריש סימן תע"ג: ו עם וי"ו. וכן מוכח לישנא דגמרא [ברכות יא, ב] דקאמר ור' יוחנן מסיים בה וכו', אבל מוהרי"א^ב היה אומר הערב בלא וי"ו:

ז ברכת אהבת עולם. גרסינן בסוף פרק קמא דברכות [יא, ב] אמר ר' יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. ומסיים בירושלמי [שם פ"א הלכה ה] א"ר בא והוא ששנה על אתר, כלומר שלמד מיד באותו מקום. וכתבו בתוספות ז"ל [שם ד"ה שכבר] נשאל ר"י כגון אנו שאין אנו לומדים מיד לאחר תפלת השחר שאנו טורדים והולכין כך בלא לימוד עד אמצע היום או יותר, אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי. ועוד אפילו לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוה עיקר ברכה לברכת התורה, ובשביל כך אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד, וגם לא יעשה היסח הדעת, אבל ברכת בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום וכו'. והצרפתים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר, אבל אין צריך כמו שכתבתי, עד כאן. ולעניות דעתי הכי פירושו שהשואלים לר"י לא הוה מיסתבר להו לחלק בין אהבה רבה ובין ברכת התורה העיקרית, והיו מפרשים הירושלמי דבכל גוונא בעי שילמוד על אתר דהיינו מקרא ומשנה וכיוצא לאפוקי סדר התפילה אשרי וכיוצא בו, אלא דהוה ס"ל דכיון שלמד פורתא אפילו אם הפסיק אח"כ לא הוי הפסק, ולכן שאלו דנהי ודאי דאחר ברכת התורה קראו סדר התפלה כדי שלא להפסיק בין הברכה לדבר שמברכין עליו, מיהו לא למדו אחר התפילה וכיון דכן שאלו אם מברכין פעם אחרת כשהם מתחילין ללמוד בחצי היום. ועל זה השיב להם ר"י דלא קיימא לן כירושלמי, ועוד דלא קאי הירושלמי אלא דוקא אהבה רבה, וגם לא

התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפניה מן ברכת התורה מקל וחומר ומה תורה שאין טעון לאחריה טעון לפניה, מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שטעון לפניו. ופריימן מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי עולם. ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא. זאת הסוגיית מוכחת בהידייא דברכת התורה לפניה הויה דאורייתא, ואע"ג דברישי שלשה שאכלו [שם מה, א] מפיק ר' אבהו ברכת זימון מהאי קרא דהבו גודל, י"ל דאסמכתא בעלמא היא. אי נמי אנן מפיקין ליה מגדלו לה' אתי [תהלים ל, ד] כרמסיק רב אסי [שם] ורבי בברייתא [שם מה, ב]:

אך ראיתי להרב פני משה בתשובה חלק א' שאלה א' שכתב דהרמב"ם והטור ז"ל מדמסתם לן סתומי ולא כתבו דהויה דאורייתא משמע דסבירא להו דהויה דרבנן, והך סוגיית [שם כא, א] דמייתי מקרא דהבו גודל לאסמכתא בעלמא נקטיה. וכפי זה ר' יוחנן דמייתי ברכת המזון לפניה מן ברכת תורה מקל וחומר חיובא דרבנן נמי לאתויי. ופריימן דמה לתורה שהחמירו עלה רבנן יברך שהן חיי עולם וכו'. ועוד כתב [הפני משה] לקמן וז"ל השתא נקטינא ליה כמושלם דקל וחומר דר' יוחנן כלו הוא קל וחומר דרבנן עד כאן. ולפי זה הכי מיתפרשא הסוגיית ומה תורה שאין טעונה לאחריה מן התורה, טעונה לפניה מדרבנן, מזון שהוא טעון לאחריו מן התורה. אינו דין שיהא טעון לפניו מדרבנן. ובאמת דכר ניים ושכיב אמרינהו רב להני מילי, חדא דכי מייתי ר' יוחנן ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, הכי מייתי, ומה מזון שאין טעון לפניו מדאורייתא טעון לאחריו מדאורייתא, תורה שטעונה לפניו מדאורייתא אינו דין שטעון לאחריה מדאורייתא, אלמא דברכת התורה לפניה הויה דאורייתא, ותו דמאי בעי ר' יוחנן לאתויי בברכת המזון לפניה מדרבנן דהא בריש כיצד מברכין גרסינן [שם לה, א] תנו רבנן אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה ומשנה שלימה שנויה [שם] שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. ותו היכי אמרינן [שם כא, א] דהא דתנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו הויה תיובתיה, אדרבא הויה סיעתיה דדוקא גבי בעל קרי אינו מברך לפניו, מכלל דברכה לפניה הויה מדרבנן, אלא ודאי דהך סוגיית הוא יתד כל תמוט דס"ל דברכת התורה לפניה הויה דאורייתא. וכן מוכח מהא דגרסינן בהפועלים [בבא מציעא פה, ב] ובאלו נדרים [פא, א] והביאו הטור על עזבם את תורתא אמר ר' יהודה אמר רב שלא בירכו בתורה תחילה, אלמא דברכת התורה לפניה הויה דאורייתא. ואולי הטור כיון שהביא היא דנדרים ממילא משמע דהויה דאורייתא ולא הוצרך לפרש יותר. וכיון דהרמב"ן ז"ל בהשגותיו על הרמב"ם ז"ל [ספר המצוות, עשה טו] ובעל החינוך [מצוה תל] והרשב"א ז"ל בחידושיו לפרק ג' שאכלו [ברכות מה, ב ד"ה הא דאפליגו] סבירא להו דהויה דאורייתא וכמו שכתב הרב הנוצר ז"ל [הפני משה], ולא אשכחנן מאן דפליג עלייהו בהידייא. והך סוגיית דמייתנין מוכחא הכי בלי ספק מילתא דפשיטא דהכי נקטינן, ונפקא מינה למי שספק לו אם בירך ברכת התורה או לא שחייב לחזור ולברך כל הברכות אע"ג דליכא מדאורייתא אלא ברכה אחת, מכל מקום צריך לברך כולם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל [קריאת שמע ב, יג] גבי ספק קרא קריאת שמע שיחזור ויברך עם כל ברכות דרבנן, והכי נמי דכוותה, ויתבאר לקמן סימן ס"ז:

גם מה שרצה הרב הנוצר [הפני משה] לדחות הני מימרי דאמוראי מכח דאיכא תנאי בפרק שלשה שאכלו [שם מה, ב] דלא סבירא להו הכי, לאו מילתא היא דהא איכא תנאי התם דסבירא להו כוותייהו ומצו למימר אנן דאמרינן כי האי תנא, ואנן אית לן למיפסק כאמוראי שיש להם כח לפסוק אפילו נגד סתם מתניתין ולא לדחויי מימרת אמוראי מכח תנאי, וזה פשוט. גם מה שגמגם על מה שכתב מר"ן ז"ל בב"י [ד"ה כתוב בתשובת] על תשובות הרשב"א ז"ל [חו"ז סימן תקמ] אהא דאין אנו מברכין בכל יום על התורה לאחריה תירץ הרשב"א

מז א] עיין כף החיים (סופר) ס"ק י.

[ב] הוא האריז"ל. וכתב היד אהרן בהגה"ט דאינו כן, אלא שהאריז"ל היה אומר

עם וי"ו. וכ"כ מפורש בפרי עץ חיים שער הכרכות סוף פרק ד' וז"ל שמתחיל

13

קרא חוזר וקורא, ומדמסתם לן סתומי משמע דקאמר דחוזר וקורא כולה, דאיכא למידחי דכיון דתקון רבנן לקרות כולה צריך לקרות כתקנה, וכמו שכתב הרשב"א [שו"ת ח"א סימן שך] ויתבאר לקמן [בד"ה ועדיין] בס"ד. גם אין להביא ראיה מהא דגרסינן בפרק היה קורא [שם טז, א] בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון, בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה, אלמא דפרשת והיה אם שמוע נמי היא מן התורה, דאם לא כן למה חוזר, דיש לדחות דשאני הכא דכיון שהוא עסוק בקריאת שמע יש לו לתקן כל כמה דמצי לקרות כראוי:

ואחרי הודיע אלקים אותנו את כל זאת והארנו להוכיח בהוכחות נכונות ששתי פרשיות ראשונות מן התורה צריך לקרותן ב' פעמים בכל יום ככתבן וכלשוונן, זולתי פרשת ציצית ולא היא מן התורה, אלא דתקינן רבנן לקרותה זכר ליציאת מצרים דכתיב [דברים טז, ג] למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. מעתה צריך לדחות הראיות המוכיחות הפך מזה. והנה לראייה דמייחנן מההיא דפסוק ראשון צריך כוונה [ברכות יג, ב] אלמא דפסוק ראשון בלבד הוא מן התורה, לאו ראיה היא דלעולם דשתי הפרשיות ראשונות הוו מן התורה נמי, אלא דכיון דפסוק ראשון מקבל עליו מלכות שמים אינו בדין שיסיח דעתו ויפנה לבו לדברים אחרים. וכן החמירו בפרק ראשון כי היכי ולא נישוי עראי להיות שפרק ראשון יש בו קבלת מלכות שמים ויראתו ואהבתו, וכמו שכתב הב"י ז"ל בסוף סימן ס"ג [ד"ה וכתב]. גם ההיא דירושלמי דפרק קמא דברכות [ריש הלכה ה] דקאמר מפני מה קבעו שתי פרשיות וכו', ההיא אתיא כמאן דאמר [ברכות כא, א] קריאת שמע דרבנן ואנן קיימא לן [הרי"ף שם יב, ב וסיעתו] קריאת שמע דאורייתא. גם ההיא דאמרינן [שם יג, ב] שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא, אלמא דפסוק ראשון בלבד הוא מן התורה, י"ל וליטעמין מי נחא, והא גרסינן בפרק קמא דשבת [יא, א] חבירים שהיו עוסקין בדברי תורה מפסיקין לקריאת שמע, אלא מאי אית לך למימר כדפריק הרא"ש [ברכות פ"ב סוף סימן ג] דתלמוד תורה דרביים שאני, הכא נמי תלמוד תורה דרביים הוה, אלא דפסוק א' כיון דהוי דבר מעט היה יכול לאומרו בלי הפסק, ומנא תימרא דחיישינן להכי, דאמרינן באלו דברים [שם נג, א] של בית רבן גמלאיל לא היו אומרים מרפא בכית המדרש מפני ביטול בית המדרש. ומיהו כל כמה דהוה מצי למיעבד הוה עביד, ולהכי הוה מיהדר נמי אשמעתתא דאית בה יציאת מצרים. והא דגרסינן בירושלמי [שם פ"ב הלכה א] רב שאיל לר' חייא רבה ולינא [קמי] [חמין] לרבי מקבל עליו מלכות שמים, א"ל כד תחמיניה יהיב ידיה על אפוהי הוא מקבל עליו מלכות שמים. א"ל ואינו צריך להזכיר יציאת מצרים. א"ל לית אפשר דלא יטי מלה עד כאן. איכא למימר דהכי קמיבעיא ליה אמאי לא מיהדר רבי אשמעתתא דאית בה יציאת מצרים והא והא מתקיים בידו. אי נמי כיון דבדבר מועט שמוכר יציאת מצרים יוצא ידי חובה אמאי לא מידכר. ושני ליה רבי חייא דאין הכי נמי דאי אפשר דלא יטי מלה כן נראה לי:

ועדיין נשאר לנו לברר מה שכתב המחבר ספק אם קרא קריאת שמע חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה, והוא לקוח מדברי הרמב"ם ז"ל בפרק ב' [מקריאת שמע הלכה ג]. ויש לדקדק בזה ממה שכתב הר"ם במז"ל גופיה פרק ג' מהלכות מילה [הלכה ו] גם קטן שנולד כשהוא מהול וכן אנדרוגינוס אין מברכין עליהם, וכן בפרק (ז) [ו] מהלכות סוכה [הלכה ג] כתב טומטוס ואנדרוגינוס אין מברכין לישב בסוכה מפני שהן חייבין מספק ואין מברכין מספק. וכ"כ המחבר ביו"ד סימן כ"ח [סעיף ג].² אלמא אפילו במידי דהוי עיקרו מדאורייתא כיון דברכות דרבנן אינו מברך, וא"כ קשה טובא איך כתב כאן דחוזר וקורא. והרשב"א ז"ל [כתשובה ח"א] סימן ש"ך נשאל על זה, והשיב ז"ל ואני אומר כאולי לדעת הרב [הדמכ"ס] שהוא סבור דמעיקרא כך היתה התקנה דכל שהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחילה בברכותיה,

כוונה, ומכאן ואילך אין צריך כוונה, אין לדקדק משם מאי דעתיא בפרשה שניה אי הוי מן התורה או לא:

אמנם מדברי ר' עקיבא [שם] בר פלוגתיה דר' אליעזר ילפינן נמי דס"ל דפרשה שניה הויה מן התורה, ולשון ר' עקיבא בבבלייתא הוא כך הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה. ואיכא למידק דהאלה דדייק מיניה ר' אליעזר שאין כל הפרשה צריכה כוונה מאי עביד ליה ר' עקיבא, אלא על כרחך איצטרך למעוטי פרשה שנייה ולא בעי כוונה. וכ"כ בתוספות ז"ל [שם ע"ב ד"ה אשר], מכלל דפרשה שנייה נמי הויה מן התורה מדאיצטרך קרא למעוטה מכוונה. ור' יאשיה דס"ל דמכאן ואילך ליכא אלא מצות כוונה, יחיד הוי לגבייהו, וזה שלא כדברי ה"ר יונה [שם ט, א ד"ה למימרא] שכתב דהלכתא כר' יאשיה.¹ ועוד כן מוכח מהא דגרסינן בפרק היה קורא [טו, א] בגמרא דהקורא את שמע אמרינן עלה בגמרא תנן התם חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרום תרומתו תרומה. מאן תנא חרש המדבר ואינו שומע דיעבד אין, לכתחילה לא, אמר רב חסדא ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, ר' יוסי אומר לא יצא. ועד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא גבי קריאת שמע דאורייתא וכו'. ואם איתא דפרשה ראשונה גרידא הויה מן התורה א"כ מאי משני רב חסדא דהא במתניתין הקורא את שמע תנן סתמא, ומשמע אפילו והיה אם שמוע דהויה מדרבנן. וכי תימא ולדיך נמי תקשי דהא פרשת ציצית לא הויה מדאורייתא, לאו קושיא היא דכיון דצריך להזכיר יציאת מצרים מן התורה וקורא במקומה פרשת ציצית שפיר קמשני רב חסדא דעד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא גבי קריאת שמע דאורייתא דהיינו שלש פרשיות דהשתא הוו מן התורה, ולהכי בעי לעיכובא שישמיע לאזנו. ועוד כן מוכח מהא דגרסינן תו בפרק היה קורא [יד, א] בהלל ובמגילה מהו שיפסיק, אמרינן קל וחומר קריאת שמע דאורייתא פוסק, הלל דרבנן מיבעיא וכו'. ועוד כן מוכח מהא דאמרינן בסוף פרק קמא דברכות [יב, ב] פרשת ציצית מפני מה קבעוה בקריאת שמע, ומדלא קמיבעיא להו בפרשת והיה אם שמוע מפני מה קבעוה, אלמא דהויה דאורייתא. וכן מוכחא ההיא דגרסינן בירושלמי [ברכות פ"א הלכה ב; שבת פ"א הלכה ב] מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. אמר רבי אחא קריאת שמע דבר תורה, ותפילה איננה דבר תורה. ואם איתא דפרשה ראשונה לבד הויה מן התורה לפלוג מתניתין [שבת ט, ב] בקריאת שמע גופה, אלא משמע דכולה הוי מן התורה. ועוד כן מוכח מדלא קאמר ר' אלעזר [ברכות כא, א] ספק קרא פרשת והיה אם שמוע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא, והוה מפליג בקריאת שמע גופה, אלמא דפרשת והיה אם שמוע נמי דאורייתא. ובהא איכא לדחויי דסתמא היינו הפסוק ראשון, כדאמרינן בסוף פרק לולב הגזול [סוכה מב, א] קריאת שמע מאי הוא פסוק ראשון. ועוד ראיה דלמאן דס"ל [ברכות כא, א] קריאת שמע דרבנן אמרינן עליה מתיב רב יוסף בשכבך ובקומך אלמא קריאת שמע דאורייתא, וכיון דמשום דכתיב בשכבך ובקומך מפיקנן דקריאת שמע דאורייתא, מינה נמי לפרשה שניה דכתיב בה בשכבך ובקומך דהויה דאורייתא. ועוד ראיה דאם איתא דפרשה ראשונה לבד הוי מן התורה א"כ מאי קאמר [שם יג, א] ר' יהושע בן קרחה למה קרמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע, דהא פרשת שמע הויה מן התורה ולהכי קדמה, אלא על כרחך דגם פרשת והיה אם שמוע הויה מן התורה, והא דקמיבעיא ליה למה קדמה והיה אם שמוע לריאמר, הכי קמיבעיא ליה דכיון דחייב לזכור יציאת מצרים מן התורה ותקינן פרשת ציצית משום ענין יציאת מצרים דאית בה, א"כ מה קדימה יש לוהיה אם שמוע על ויאמר. ועוד אם איתא דפרשת והיה אם שמוע אינה מן התורה א"כ היה ראוי להקדים פרשת ציצית, אע"ג שאינה נוהגת אלא ביום, אלא ודאי כדאמרן. ואין להביא ראיה מסוגיין [שם כא, א] דקאמר ר' אלעזר ספק קרא קריאת שמע ספק לא

[1] ה"ר יונה כתב שאע"פ שלענין כוונה אין הלכה כר' יאשיה, מכל מקום לענין קריאה דמפרק ראשון ואילך אין צריך קריאה אפשר שהלכה כמותו.

[2] ועיינו בספר ריה מציר לשו"ת ע"ה ח"א הלך דרבי

14

לקולא, כדאמרינן בשבת בכמה מדליקין דף ל"ד [ע"א]. בב"י ז"ל [ד"ה ומ"ש] כתוב שה"ר מנוח [קריאת שמע ב, יג] כתב עוד טעם אחר משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא (יש) עד כאן. משמע דס"ל דהא דאמרינן בפרק אין עומדין [ברכות לג, א] שהמברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא דהוי מדאורייתא, וליתא דהרי"בש [נסף סימן שפד] ובעל תרומת הדשן ז"ל [ח"א סוף סימן לז] כתבו בשם הגאונים דכל ברכה שאינה צריכה הויא מדרבנן, וכן הרי"ף ז"ל [ברכות ו, א. ועוד] בכל בייעיא דלא איפשיטא במידי דברכות קאמר ונקיטנן לה לקולא, וכן התוספות [שם יב, א ד"ה לא] בההיא דנקיט כסא דשיכרא כתבו בשם ר"י ז"ל לחומרא שיחזור ויברך, אלמא דמאי דאינו מברך הוי קולא דרבנן, ולא משום חומרא דספק לא תשא כמו שכתב ה"ר מנוח. ועוד כ"כ התוספות בבירור בפרק בתרא דראש השנה דף ל"ג [ע"א] בד"ה הא ר' יהודה, והביאו ראייה מהא דאמרינן פרק מי שמתו [ברכות כא, א] ספק קרא אמת ויצייב ספק לא קרא חוזר וקורא, ואם איתא דברכה שאינה צריכה עובר עליה מן התורה נהי דאמת ויצייב מן התורה היאך חוזר ואומר מספק, והרי אם כבר אמרו כשחוזר ואומר אותו הא קעביד איסורא דאורייתא, ומוטב שלא לאמרו שאפילו שלא אמרו ממילא הוא דעבר דאורייתא, ושכ ואל תעשה שאני, אלא שמע מינה שאיסור ברכה שאינה צריכה מדרבנן היא. וכן יראה לי ראייה מכרעת הפך דבריו [של ה"ר מנוח] ז"ל, מהא דגרסינן בפרק הרוואה אהא דתנן [שם נד, א] בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו, אמרינן עלה בגמרא [ס, א] בלישנא בתרא אמר רב הונא לא שנו אלא שלא קנה וחזר וקנה, אבל קנה וחזר וקנה אין צריך לברך, ור' יוחנן אמר אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך, מכלל דביש לו וקנה דברי הכל צריך לברך. מתיבי בנה בית חדש ואין לו כיוצא בו, קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם, צריך לברך, יש לו כיוצא בהם אין צריך לברך דברי ר' מאיר. ור' יהודה אומר בין כך ובין כך צריך לברך. בשלמא רב הונא כרב יהודה, אלא ר' יוחנן כמאן, לא כר' מאיר ולא כר' יהודה. ומשנינן אמר לך ר' יוחנן הוא הדין דלר' יהודה קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך, והא דקא מפלגי ביש לו וקנה להודיעך כחו דר' מאיר דאפילו קנה ויש לו אין צריך לברך, וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך. ופרכינן וליפליגי בקנה וחזר וקנה דאין צריך לברך להודיעך כחו דר' יהודה. ומשנינן כחא דהיתירא עדיף ליה. הנה לך בהדיא דטפי ניחא ליה לתנא לאשמועינן כחא דר' מאיר ולא מצריך לברך, מלאשמועינן כחא דר' יהודה דהילכתא כותיה דמצריך לברך משום דהוי לחומרא, ומכאן ראייה דהא דאמרינן עובר משום לא תשא היינו מדרבנן, כדאמרינן בסוף פרק קמא דברכות [יג, א] הקורא לאברהם אברם עובר בעשה ובלאו, וכן בפרק קמא דיומא [יט, ב] השח שיחת חולין עובר בעשה, וכיוצא טובא, דאם איתא דהוי מדאורייתא אם כן טפי רבותא הוה ליה לאשמועינן התנא כחא דר' יהודה, אלא ודאי אסמכתא בעלמא היא. ועיין מה שכתבתי סימן פ"ג סעיף ב'.

סימן פח

א בהנה ומכאן מקום מי שלומד ע"י הרהור [וכו'] לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור דמי אלא שמתוך כך יבואו לדבר וכו'. מאחר דמעיקר הדין שרי אין לחדש גזרות מדעתינו, דהא תנן [ברכות כ, ב] בעל קרי מהרהר בלבו ולא חיישינן אולי יוציא בפה, וכי תימא שאני התם דבעל קרי הויא תקנתא וקריאת שמע דאורייתא, והרי המחבר כתב לעיל סימן מ"ז [סעיף ו] שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, ומור"ם ז"ל גופיה כתב לקמן סימן פ"ד גבי מרחץ שבבית אמצעי מותר להרהר בדברי תורה ולא חיישינן אולי יבא לדבר ולהוציא בפה, אלא העיקר הוא דיכול לקרות אם מהרהר בספר, ודוקא בהיות הקהל אומרים הפיוטים, אמנם בשעה שהחזן אומר קדיש אסור להרהר בספר, אלא צריך לכונן הרבה בעניית הקדיש, וכמו שכתב המחבר סימן נ"ו [סעיף א], וזה פשוט:

וכענין שאמרו [ברכות ט, ב] במאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, ופירשו [שם י, ב] מאי לא הפסיד בברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר [שם כא, א] ר' אלעזר ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא, ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא ואעפ"י שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון. ואולי מהסכמה זו כתב הרב ז"ל כן אפילו בברכות עד כאן. והנה יראה המעיין כמה דבריו דחוקים והוא ז"ל הרגיש בחולשת הדברים וכתבם בדרך אולי, שמה נשתנית מצוה זו מכל מצות שבתורה, ולמה לא תיקנו בכל מצוה נמי שלכתחילה יעשה אותה בברכותיה. גם מה שהביא סמך לדברי הרמב"ם מקריאת שמע לא דמי כלל, דאילו התם מה בכך שיקראנה כולה, אדרבה יש לו שכר כקורא בתורה, אבל הכא איכא איסור ברכה לבטלה. ותו עם מה שביירונו לעיל דשלשה פרשיות הוו מן התורה אין כאן סמך כלל:

ולעניות דעתי יראה שהחילוק האמיתי שיש לחלק בענין זה הוא מה שכתב בספר כנסת הגדולה [הגב"י] שלא כתב הרמב"ם ז"ל גבי סוכה ומילה שאין מברכין אלא מפני שנולד הספק בגוף המצוה אי מיחייב או לא, והכי דייקי דברי הרב ז"ל בתשובה [פאר הדור סימן כו] שהשיב לחכמי לונז ז"ל הביאה הכסף משנה פרק ג' מהלכות מילה [הלכה ו] וז"ל שם כל דבר שנסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוינו או לא נצטוינו, בין שיהיה הציווי על אותה עשייה מדבריהם בין שיהיה מן התורה, עושין אותו בלא ברכה. ומפני זה נפסקה הלכה בסוכה פרק לולב וערבה [מו, א] דשמיני ספק שביעי מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן, ומינה אתה למד לכל המצוות שיסתפק לך אם אתה מצווה או אין אתה מצווה, עושין אותה בלא ברכה. ובסוף דבריו כתב עוד וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבין בה לא תקנו לה חכמים ברכה אעפ"י שנראית מן התורה כמו שנתבאר מדבריהם בסוכה בשמיני, והוא הדין בכוי לענין כיסוי הדם [רמב"ם שחיטה יד, ד], והוא הדין לכל ספק מצוה עכ"ל. הנה מכל דבריו מוכח בהדיא דדוקא בספק אי גברא בר חיובא הוא דומיא דסוכה דאותו יום לית ביה חיוב כלל, וכן כוי וטומטום ואנדרוגיניוס ודכוותיהוה שנולד הספק בעיקר החיוב, אבל היכא דאיכא חיוב ברור כמו הכא גבי קריאת שמע, וכן ספק נטל לולב וכיוצא דאתייליד ספיקא בתר דאיכא חיובא, חייב לברך ברכה הראויה לכל דבר, ולפיכך כתב הרב ז"ל שחוזר וקורא ומברך לפנייה ולאחריה. ויש סמוכות לזה מהא דקאמר שמואל" [ברכות כא, א] ספק אמר אמת ויצייב ספק לא אמר, חוזר ואומר, ומדקאמר סתמא משמע ודאי שלא נפטר בזכרון יציאת מצרים לבד אלא צריך לקרותה כתיקנה. וכ"כ התוספות [לה, א ד"ה לדין והר"ן ז"ל -ט, ב ד"ה ולענין] בפרק בתרא דראש השנה. ועוד אני מביא כדמות ראייה לזה מהא דתנן [ברכות כ, ב] גבי בעל קרי ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, וכן בברייתא [שם כב, א] קתני ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפנייה. ואיכא למידק דהא אסיקנא בפרק שלשה שאכלו [שם מו, א-ב] דברכת הטוב והמטיב דרבנן, וכיון דכן ליפלוג בברכת המזון לאחריה וליתני מברך לאחריה ג' ברכות ואינו מברך ברכת הטוב והמטיב, אלא ודאי דכיון דתקון רבנן לברך ברכה רביעית כיון דאינו מברך מאי דהוי מן התורה ראוי לברך עמו מאי דתקינו רבנן, הכא נמי כיון דצריך לחזור קריאת שמע צריך לקרותה עם מאי דתקון רבנן עמה, ואע"ג דפועלים [שם טז, א] עוקרין ברכת הטוב והמטיב, שאני התם דכיון שהם טרודים במלאכתם לא אטרחום רבנן, ואעפ"י שהרשב"א בתשובה הנזכרת [ח"א סימן שך] וכן [שם] בסימן שכ"ט והריב"ש ז"ל בסימן רכ"א ובסימן ת"ח והרב המגיד [סוכה ו, יג] והר"ן ז"ל [ראש השנה ט, ב ד"ה ולענין] כולם לא ירדו לחלק במה שחילקנו לעיל, אעפ"י כן הט אונן וקבל האמת ממי שאמרו שהחילוק הוא ברור ומוכרח, אין לנטות ממנו ימין ושמאל לרעת הרמב"ם ז"ל, והכי נקיטנן: ומה שכתב המחבר שאם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך אינו חוזר ומברך, היינו טעמא משום דברכות הוו דרבנן וספקא דרבנן

מסורה הש"ס

בינו לבין עצמו לא יברך כלומר אפי' ברכה כלל לא יברך כשקורא בצהרה בפני עצמו בתמיהה דהא דוקא בקריאת התורה נרבים אחר רוצה ללמוד מזכרת הוימונ וא"כ ברכת התורה ליחיד מניין: אמר ר' אבה מרי. אי משום הא לא קשיא דעשהו כשאר כל

מזוה של תורה דלא יהא קורא בצהרה אלא כשאר כל המלות שמשועין ברכה חף זו טעונה ברכה כי קא מיבעיא ליה לר' זעירא לזוהי שלשה שחקנו לקרות בצהרה מהו לענין ברכה אם אחד מוילא את כולן ולא איפשיטא בבעיה: אכל דמאי. דקמי בתמי' דזומנין עליו אע"ג דהוא ספק מבושר ספק טבל א"כ דהא אמרה דחף באל פירות שלו וספק אם נתקנו אם לא נתקנו זומנין עליו: אמר רבי שמעון. לא היא דמהכא לא שמינין מידי דשאני דמאי דבשטה שנזרו על דמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתייהן כלומר שחיו מכניסין לבית שהביט קובע למעשר רוב עמי הארץ היו נוהגין להכניס לבתייהן כדי שיהו נקבעין למעשר והיו מעשרין וכוון דרוב עמי הארץ מעשרין היו לפיכך הקלו בדמאי אבל ספק נתקן ספק

אמר ר' שמעון אחי דר"ב בשעה שנזרו על הדמאי רוב העם מפרשין אותו לחרך כתייהן כן הגי' בפ"ב דמס' ערלה ה"א עיי"ג ושם מבורר אלאינו נכון לאמיתה ש"ח דהסי' הוא דספק הוא לא דמי לכלל הפסיקות כגון ספק מלה מחויב ליתן לכהן ואינו מעכב אללו ומחויב ליתן לכהן מספק כדאיתא כ"ו במל"מ ז"ל בפ"ט מה' תרומות רק בהלות דמאי אינו

ואם לרבים אפי' בינו לבין עצמו לא יברך. א"ר אבא מרי אחי דר' יוסי עשהו כשאר כל מצותיה של תורה. מה שאר כל המצוות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. אבל דמאי הדא אמרה אבל פירות ספק ניתקנו ספק לא ניתקנו מזמנין אמר ר' שמעון אחי דר' ברכיה בשעה שנזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתייהן ויי דא אמרה דא כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא. *א"ר אבא תיפתר כמן דמר כותי כנוי דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי בישראל לכל דבר:

הלכה ב' בותני' א' *נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן עד כמה מזמנין י עד כזית. רבי יהודה אומר עד כביצה: **ג' ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי ר' יוסי בן שאול בשם רבי *קטן עושין אותו סניף לעשרה. והתני *אין מדקדקין בקטן א"ר יוסי קיימא רבי סימון ר' חנינא ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשני קטנים נצרכה שאם היה קטן עושין אותו ספק**

עין משפט גר מצויה פ"ז ח"מ"י פ"ה מ"ה"ב ה"ז ס"ג ע"ג ס' ט"ב ע"ב ס' ק"ט ס"ו פ"ח כ"מ"י ס"ג ה"ח ס"ב"ג ס"ג ט"ב ע"ב ס' ק"ט ס"ו ק"ז ס"ד

מסקיע החלה מתוך ביתו אלא רק מפרש אותו ונחתו לחרך ביתו ומעכב אללו משום דרוב ע"ה מעשרין הן ורק חומרא בעלמא הוא על כן טוחן אותו לחרך ביתו אלמלא דספק דמאי לא הוי ככל הפסיקות דליתו ספק משום דלזילין בחר רובא ורק חומרא בעלמא הוא: ר' סימון בשם ריב"ל ריב"ש בשם רבי קטן עושין אותו סניף לעשרה והתני אין מדקדקין בקטן ר"ל ונחשב כעיקר כמו גדול ממש א"כ למה קאמר רק סניף ומשני לשני קטנים נצרכה אחד ספק ואחד קטן עושין את הספק עיקר ואח הקטן לבטיף כן גי' המד"ר ופ"ט ז"ל דכפסק עושין אותו כעיקר כאחד מן הגדולים והיו שניה אין מדקדקין עכ"ל ז"ל ר"ל דלשולש קטן עושין אותו סניף לגדולים והיינו דוקא בקטן אחד דאין סניף לש' גדולים אבל כ' קטנים לא מהני דלא מהני דאין סניף דוקא בקטן ודאי אבל בקטן ספק כגון שיש לו ז"ג שנים אין מדקדקין עליו לדעת אם יש לו כ' שערות וע"כ חשוב כגדול ונחשב לחשיעי ולא לבטיף ונמלא דאיתא ט' גדולים נמירוס ונמ"מ דלא טיבל לעשות מהקטן ודאי סניף. דהא כ"ו הוא הנפ"מ בין אם הוא נחשב כעיקר או לבטיף. אם הוא גוס' לא

הוי רק סניף לא נובל להטרף עוד קטן דהא הוא בעלמו נחשב רק ע"י סניף לחשבה אבל אם נחשב לעיקר אז מוטריטין לבטיף עוד קטן ודאי קטן ונחשב נחשב לחשיעי וא"כ כל עיקר דתי הכרייתא דאין מדקדקין בקטן ונחשב כמו גדול גמור ואינו סניף דלא נובל להטרף עוד קטן נגמור לבטיף לשיך סניף קאמר ר"ם בשם ריב"ל ריב"ש בשם רבי דקטן עושין אותו סניף ולא עיקר בקטן ממש דהא כל עיקר דתי בברייתא דאין מדקדקין בקטן ועושין אותו עיקר לא נצרכה רק להורות דיכולין להטרף עוד קטן ודאי לבטיף וכההוא דר"ם בשם ריב"ל וריב"ש בשם רבי ר'

הניח כותי כנוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי בישראל לכל דבר:

הלכה ב' מתני' ג' נשים. אפי' עם בעליהן אין מזמנין עליהן שאין חברתן נאה ועבדים משום פריעותא דטעופי זימה הן: וקטנים. זהו איכא פלוגתא דרבנן דא"כ דהכרי דוקא קטנים שאין יודעים למי מברכין אבל קטן יהודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא דהכרי דלא אמרו קטן יהודע למי מברכין מזמנין עליו אלא בצנ"ג שנה ויום אחד שלא הביא כ' שערות וזהו נקרא קטן פורח אבל בצנ"ר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין ובגמרא מפרשין לה. ובנשים יש סוכרין במוזמנות לעלמן וכן עבדים מזמנין לעלמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריעותא: עד כזית. וכן הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כביצה: **ג' ר' קטן עושין אותו סניף לעשרה**. אעפ"י שהמרו קטן אין מזמנין עליו אבל לזמון עשרה עושין אותו סניף ומלטרף עמוהן: והתני אין מדקדקין בקטן. בהוספתא פ"ה תני קטן שכול לאכול כזית ומאין יכול לאכול כזית אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן קטן ואפי' קטן ממש אין מדקדקין בו לידע אם בוודאי יכול הוא לאכול כזית או לא דבספק קטן קאמר דאין מדקדקין ומזמנין עליו אלמלא דהפי' לשלשה מטרף דהכי חייבי החם דקמי זומנין וקשיא לריב"ל דקאמר דוקא לעשרה עושין אותו סניף אבל לא לסלסה: קיימה ר' סימון. בשם ריב"ל להך ברייתא: לשני קטנים נצרכה. לשני קטנות הוא דקאמר ההם כלומר לאו ארבעין ממש דרישא קאי אלא בקטן שלא הגיע לכלל גדלות ועדיין בשני קטנות הוא דמפרש ואזיל שאם היה קטן עושין אותו ספק ספק עושין אותו ודאי כלי' שאם היה זה הקטן עושין אותו ספק אם הגיע לכלל גדלות או לא וכגון שלמחו בו כ' שערות אבל עדיין אינו

פירוש מבעל ספר חרדים
כ' במואל מרכותיו ולכן אדם יחיד הקורא בלשון היום כספר תורה אינו מברך וצוטט דנעטר בברכת התורה שכיבך שחריה כל היום והילול כל זמן שלא יבן: **אמר** ואם לרבים דוקא למדו כל יחיד לא יברך אפי' בנקב ומשני דמדרגת סוף ברכה שחריה: רוב עמי הארץ מפרשין לבתייהן נרמיו. וכן הוא נירושלמי ברוב פ"ב אעפ"י כלומר אפי' בתייהם שאין רוצה רק העם מפרשין במעשר והכי נמי אמרין יצנבלי רוב עמי הארץ מעשרין הם א"כ הוי הדמאי ספק קרוב לודאי דהוא מעשר ולכן מזמנין אבל כספק שקול דמלא לא: והכן טוחן לאו ספק הוא. נראה שהיה לרם בברייתא ידעה בתמיהה דתי כותי הוי ספק גוי ובספק יבראל ותמי' רבי אכל דסלונתא דתמיהה היא: ס"ג כמ"ד כותי בישראל דאיתפלגון כותי כנוי דכרי רבי זנו' וכו' וב"ה יבגס דוכתי ומדקאמר כלהו דאיתפלגון ולא אמר דתמי' ממש דלית ברייתא רק קבלה בידו המתלוקת הוה:

מתני'. נשים ועבדים וקטנים. ס' ה"ז עבדים וז"ל וקטנים אין מזמנין עליהם דוקא קטנים שאין יודעין למי מברכין אבל קטן יהודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא מרכותא דאמרו דלא אמרו קטן יהודע למי מברכין במוזמנין עליו אלא בפ"ג שנה ויום אחד שלא הביא כ' שערות והוא הנקרא קטן פורח אבל כב"ר מהכי אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין. ונירושלמי מייית הלכה למעשה דאין מזמנין על הקטן כלל עד שיעברל ויבא כ' שערות ובנים מזמנין לעלמן אבל נשים עם עבדים לא משום פריעותא: עד כזית. וכן הלכה ולא כרבי יהודה דאמר עד כביצה **ה"ל' ג' ר' קטן עושין אותו סניף לעשרה לזמן כבש**: והתני אין מדקדקין בקטן. **שערות** ככלו דבעיניה שני שערות מיידי ואין מדקדקין בו אם הגיע ל"ג שנה ויום א' וה"ה הגיע אין מדקדקין אם הביא והבשמת אין מדקדקין היינו דכין דבעיניה כ' שערות תולין דמחמתא בגיע ל"ג שנה ויום א' כן הנהיג וכן הביא ודאי תולין דבעיניה הגיע ויודע להם דלא הביא או הביא ויודע להם דלא הגיע אין מזמנין עליו וה"ה קטן שלא הביא ולא הגיע: ה"ז כב"ר כדר מקן פ"ט ובלקוטו ר' אבי

מראה הפנים
ו דקאמר החם היג מהכתוב דכך קרא כהני וכו' שאני היבא דיחיד רב דמיעל עיילי וכו' ואפטר ולחיות בעלמא קאמר לה דמיתו נמיכר הכי דלאחר תקיה הוי ורז דלא כירך לאחריה שאני היבא דיחיד רב וכו' וכלומר דמית לא חידוק מהכא דכך כשבי קרא: ד"ן מניטין לבתייהן. ולקמן ברם ס"ב דעלמא גרים בשעה שנזרו על דמאי רוב העם מפרשין אותו לחרך כתייהן כן הגי' בפ"ב דמס' ערלה ה"א עיי"ג ושם מבורר אלאינו נכון לאמיתה ש"ח דהסי' הוא דספק הוא לא דמי לכלל הפסיקות כגון ספק מלה מחויב ליתן לכהן ואינו מעכב אללו ומחויב ליתן לכהן מספק כדאיתא כ"ו במל"מ ז"ל בפ"ט מה' תרומות רק בהלות דמאי אינו

לא נתקן בפירות של בעל הבית בעלמו לא מזינן למילך מדמאי: ויי דא אמרה. ותיהן שמענו הוי דיעא דספק דקאמרת: דא. מזה למדנו דקמי כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא בתמיהה ודלתי כותי ספק מעשר ספק אינו מעשר א"כ ספק כנוי הוא או ספק ישראל ואפי' מזמנין עליו וה"ה בספק פירותיו של בעל הבית: תיפתר כמאן דמר כותי בישראל כ"ל. מהני' כהאי מ"ד אחי' דס"ל כותי בישראל הוא דפלוהא דתמיהה דהאי הוי

הניח כותי כנוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי בישראל לכל דבר:

הניח כותי כנוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי בישראל לכל דבר:

17

מזכר נכון הראשון לפניו והאחרון לאחריו לפי שזכרה להזיח
 כוון היא. אבל ביחוד ס"ל שא"ל זכרה מה"ת רק מדרבנן דומי
 זכרה המלות שהרי היא מלצה כשאר כל המלות שצריך לזכר
 עליהן. וזה דלא כסתומת הפוסקים דס"ל דאפילו ביחוד היו
 מה"ת. ופשט הסוגי זכרות נראה ג"כ דאיירי ברבים דהא
 ר' יוחנן צעי למילף זכרת התורה לאחריה מה"ת ואטו ס"ל לר"י
 דיהוד הקורא בתורה מזכר לאחריה. ואנן נמי לא פלגינן עליה
 דר"י רק במאי דס"ל דהוי מה"ת ומק"ו ופרכינן לה אבל מדרבנן
 ס"ל ג"כ דצעי זכרה כמו צבה"מ לפניו. והיינו ע"כ ברבים דלא
 מזכרינן כלל ביחוד לאחריו. ולהלכה היה נראה לפסוק כדעת
 הירושלמי כיון שאין סתירה מגמי דילן וי"מ אם נסתפק לו
 אם צריך צבה"מ א"ל לזכר דהוי ספיקא דרבנן ודוקא ביחוד וגם
 לפ"י נראה פשוט דמי שצריך זכרת התורה ואח"כ קראוהו לעלות
 לתורה ברבים ודאי לריך לזכר מה"ת דלא אחי זכרה דרבנן שצריך
 קודם ומפיק דאורייתא. ואף שהפוסקים כתבו הטעם שצריך
 לזכר כיון שהזכרות נתקנו משום כבוד הליצור היינו לפי שיטתם
 ז"ל שסוברים דאף ביחוד הוי דאורייתא וכיון שכבר ילא ידי זכרה
 מה"ת א"כ מה שמצרי אח"כ צליצור אינו רק מדרבנן ומשום כבוד
 הליצור אבל למ"ש צשם הירושלמי מצוה להיפוך דעיקר זכרה
 היא צליצור מה"ת וביחוד מדרבנן. וא"כ פשיטא שהקורא צליצור
 מזכר אף שצריך קודם לכן ביחוד. וכן פלוגתא דאמוראי בגמי אם
 דוקא למקרא לריך לזכר או אף למשנה או לגמרא. נראה ברור
 דבהא תני דרב הונא דאמר דוקא למקרא לריך לזכר ס"ל כיון
 דעיקר צבה"מ מה"ת היא צליצור מבי שם כי חקרא היינו דוקא
 בקריאת תורה שבכתב. וא"כ אף ביחוד כעין דאורייתא תיקון לזכר
 ודוקא למקרא אבל לא למדרש ואף שמזכיר בהן המקראות כמו
 שהוא בתורת כהנים כיון שאינו קורא המקראות עלמך כסדר
 א"ל לזכר ולדידי כ"ש על המשנה וגמי שא"ל לזכר ומ"ד למדרש
 לריך לזכר לפי שקרוצין יותר למקרא ומזכיר בהן המקראות
 משא"כ במשנה. ומ"ד אף למשנה לריך לזכר היינו שע"כ חכמים
 תקנו לזכר על כוון כמו שמזכרינן על המלות. כיון שע"כ מלצה
 מה"ת להעסק בהן. וכיוצא בזה נחלקו התנאים צפי מי שמחו
 גבי צעל קרי שאסור צד"ת דומי דסיני דאיכא מ"ד דאין אסור
 רק בתורה ומותר במדרש ואיכא מאן דאמר במדרש מפני המקראות
 ומתור במשנה ואיכא מאן דאמר אף במשנה ועיי"ש בגי' רש"י
 ז"ל ופירושו. ומחלוקת דשם היא מעין מחלוקת דכאן ועוד ראי
 צרורה דביחוד הוי מדרבנן מהירושלמי דצעל קרי מהרבה צלבו
 ואינו מזכר לא לפניו כו' ומפי צירושלמי מהו מהרבה צרכי
 ופי' דס"ל דק"ש עלמא מוליא צשפתיו שהיא ד"ת רק בצרכי
 הוא מהרבה וא"כ קשה כיון שמוילא ק"ש צשפתיו הרי הוא
 קורא בתורה וחיוב צבה"מ מה"ת ויזכר אהבה רבה ג"כ צשפתיו
 שהיא מה"ת. והגאון החסיד ר"א ז"ל צפי לזרעים ראה לפרש
 כן גם צש"ם דילן והגי' הגירסא עיי"ש. וכן משמע מהך דא"ל
 הממונה צרכו זכרה א' כו' ואיכא מ"ד וולר אור ולא אהבה רבה.
 ואיך לא אמרו צבה"ת קודם שקראו י הדברות ושמע והא"ש אם
 היא מה"ת ודוחק לומר שזכרה מיד צבוקר כמנהגינו. אלא
 משמע מדרבנן היא ביחוד וגבי אנשי משמר לא אחמור עליהו.
 ועפ"י האמור למעלה יש לתת טעם נכון צמה דמסקין בגמי לזכר
 כל הגי' זכרות. לעסוק צד"ת והערב כו' ואשר צחר צנו. ואלו
 הקורא צליצור אין מזכר רק א' והיא אשר צחר צנו המעולה
 שבזכרות וכבר כתב הראצ"ד צבהגותיו על הרצ"ה שיש מדקדקין
 כן. ולפ"מ נכון הדבר שזכרה ראשונה היא כנגד מקרא תורה
 שבכתב והשני הערב נא כו' היא כנגד מדרש תורה כהנים מדרשי
 המקראות המתוקים מדבש ונפת לופים. והגי' שהיא אשר צחר צנו
 כו' היא זכרה כללית. כוללת כל התורה שבכתב ושצ"פ המשנה
 והגמי שכוון יתנו למשה מסיני כדרשין מקרא דואתנה לך כו'
 ולכן אמרו זוהי מעולה שבזכרות והקורא בתורה מזכר אותם
 לצד. אבל ביחוד תקנו לזכר כוון. ואין חשש זכרה שא"ל. כיון
 שכ"א מוספת על שלפניו לזכר על המדר' והמשנה וקג"ה יהודות

כו' וטפי עדיף לציצור לומר זכרות חק"ש דאורייתא. וכ"כ הרמב"ן
 ז"ל וכ"כ הגאון רבינו אליהו ז"ל שאין נכון לעשות כן ללא
 לכתחלה צלז זכרות ועוד משום סמיכת גאולה לתפלה. ומ"ש
 הרשב"א ז"ל דהזכרות לא על ק"ש נתקנו ויכולין לזכר צלז ק"ש
 הוא עפ"י שיטת המקולין צק"ש של ערבית לקרותה בזכרות
 קודם זמנה אף שאין יולא ידי ק"ש כלל אבל לדברי המחמירי אין
 זה מוכרח. ועוד דע"כ תקנת חכמים הוא לזכר צשחר צ' לפניו
 כו' וא"כ איך יקראוה צלז זכרות והא לחד לישנא אמר צגמי
 הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כו' ובלבד שלא יזכר לפניו כו'
 ומשמע דעיקר זכרות על הק"ש נתקנו ואפי' לישנא צתרא דמזכר
 ג"כ הזכרות ומאי לא הפסיד זכרות משמע עכ"פ דהזכרות שייכים
 לק"ש רק דאמר שלא הפסיד אף שקורא אחר זמנה דאפי"ה מלצה
 קטצוד דהכי משמע לישנא דלא הפסיד דע"כ מלצה עבד. אלא
 שאע"כ המנהג יש לו יסוד מדברי הירושלמי. והצ"י ז"ל לא הביאו
 צשלימות רק הביאו עובדא דר' יוסי ור' אחא נפקי לתעניתא וקרו
 ק"ש צחר ג' שעין וצעי ר"א מימחי צידיהון כו' אבל קודם לזה
 א' צהדי ר' צעירא צשם ר' אחי ציומי ר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא
 צחר ג' שעין ולא ממחי צידין. ואח"כ מייתי עובדא דר"י ור"א
 וכיון דר' יוחנן לא ממחי ובר' יוסי ומעשה רב הכי נקטינן. וכן
 א' צפי תפלה צשחר ר' צרכי חמוגי קרי ק"ש צחר ג' שעין. ומקשה
 הא תנינן הקורא מכאן ואילך כו' ומשני צבר קיבל עול מלכות
 שמים צעונתה וצודאי שעשו הדבר לעת האורך או מפני הליצור
 שהיו לריבין להתאסף יחד צעת התענית והיו מתאחרים עד
 שנאספין או כעובדא דר' צרכי שנראה ג"כ שמפני האורך עשה כן
 שלא היה יכול לקרותה כולה בזכרות להתפלל קודם ג' שעות מאחזה
 ערדא או נקיון הגוף וקצלו עול מלכות שמים צעונתה ואח"כ קראוה
 כולה בזכרות דק"י"ל לא הפסיד הזכרות. וגם הררי' החסיד
 מפני האורך עשה כן מפני הפועים שאין ראוי לצעלם כאשר
 כתבו הראשונים ז"ל וכעין עובדא דתעניתא דירושלמי דלא מחי
 ר' יוחנן צידיהן ומקיימת תקנת חכמים צק"ש דרבנן ודו"ק. ואף
 ר' אחא דצעי מימחא צידיהן א' הטעם מפני הכדיונות שלא
 יכו אומרים צעונתה קורין אותה ולא א' משום הזכרות או משום
 סמיכ' גאולה לתפלה:

74 (ג) שאלה דין זכרת התורה אם הוא מה"ת:

תשובה הנה דין זה סתמו הטור ז"ל צסי מ"ז וגם הרמב"ם
 ז"ל. וכבר כ' הרב פר"ח צשם הרמב"ן צכפר המלות
 וספר החינוך והרשב"א ז"ל שהיא מה"ת וכחז שגם הטור ז"ל
 כיון שהיא הך דרשא דשלא צירכו בתורה תחלה כו' משמע
 דס"ל שהיא מה"ת וצאמת צסוגי דר"פ מי שמתו מצוהר להדי
 שהיא ד"ת דומי דילין צבה"מ לאחריה מה"ת שהיא וודאי מה"ת.
 ור"י דהוי צעי למילף צרכי התורה לאחריה וצבה"מ לפניו מק"ו
 איתותב וק"ו פריכה הוא. והא עכ"פ צבה"מ לפניו מדרבנן וודאי
 חייב ש"מ דר"י מדאורייתא הוי צעי לאתויי מק"ו וכן מצוהר
 להדי צירושלמי פ' ג' שאכלו כו' בתורה זכרה לפניו ואין כח"ב צה
 לאחריה וכח"ב צמזון זכרה לאחריו ואין כח"ב צו זכרה לפניו
 ומניין ליתן של זה צזה. ומייתי שם כמה דרשות. ואח"כ מייתי
 שם אלון ג' קריות צבתורה מה את עבד לוי כג' שאכלו כא' או
 כג' שאכלו צזה אחר זה. אין תעבדיני כג' שאכלו כא' הראשון
 מזכר לפניו והאחרון מזכר לאחריו ואין תעבדיני כג' שאכלו צזה
 אחר זה כוון מזכרינן לפניהן ולאחריהן. אמר ר' שמואל צר
 אצדימי לא למדו זכרה התורה מן זכרה הזימון אלא לרבים. פי'
 כדומי זכרות הזימון דממשה רבינו ילפינן לה דכתיב כו' שם ה'
 חקרא כו' והתם ת"ת דרבים הוי. ומקשה שם ואם לרבים אפילו
 צינו לצין עלמנו לא יצרך. ארי אצדימי עשאוה כשאר כל מלותיה
 של תורה מה שאר כל המלות עטוינן זכרה אף זו עטונה זכרה
 ע"כ דברי הירושלמי. ומצוהר להדי דודאי הויין מה"ת רק דוקא
 צרבים דומיא דזימון. ופשיטא מניה דהוי כג' שאכלו קאחד קאחד

עלון עבדיה א עיי"ש ;

סימן יז

ב"ת אור ליום ה' וארא הפר"ח לפ"ק.

להרה"ג חו"ב וכו' מהו שמשון זאב בירענשפאק שיחי' דומ"ל נייענדייטע.

דיקרתו

הגיעני אשר העיר כ"ח בהשאלה ששאלתי בקטן שהגדיל י'טורך לבקר ברה"ח בלילה שנעשה בר מלו' כי הברה"ח שבירך בבקר בעודו קטן לא פטר את הלילה שאחרי' דאין דרבנן פוטר דאורייתא וכ"ח אומר דכיון שהוא עלמו המבדק לא איכפת לן, ומאז אחרתי שמפורש להיפך במג"א (סי' רס"ז) דאם קידש בחוס' שבת דרבנן א"י לפטור הלילה שלאחרי' דאין דרבנן פוטר דא"י, ועמה הגיעני מחכמו שרולה לחוק דבריו דכיון דחזו' דעת רבינו טובי' שבמדרכי כ"ח מסתמא הלכה כן וכ"ח במג"א (סי' ער"ח) וגם בח"א ה' שבת (כלל ו') תי' כן קושיא המג"א וה"ר (מסימן תרמ"ח) דאף שבמדרכי שהחיינו קודם החג פוטר החג וכו' עכ"ד והנה לדעת רבינו טובי' שבמדרכי לכא"ו כן הוא דקטן ויכול לפטור עלמו לכשיגדיל, אמנם לכא"ו קשה ע"ז מר"ה (כ"ח) דעתים חלים עמים שוטה אם אבל מזה כשהוא שוטה א"י לפטור הזמן שנעשה חלים, הנה דאפי' באדם עלמו שטעה מלו' בזמן פטור, א"י לפטור זמן חיוב, וי"ל דאחי שוטה שאינו עומד להיות חלים והוי דשלבל"ע משא"כ קטן דסופו ליגדל וזמנו ממילא קאחי' ל"ח דשלבל"ע וכעין שכתב המשל"מ פ"ה מה' אישות ותלי לה בפלוגתא דרש"י ותוס' יבמות (ל"ד) בקטן המקדש אשה לאחר שיגדיל א"י חשיב דשלבל"ע אי לא משום דזמנא ממילא קאחיה, וזה כביר ראיתי קו' בספר יד רוד להגאון מקארלין ז"ל דגדלות לאו בשנים לבד תלי' דהרי בעיני שיבוי' סימנים וזה ודאי חשיב דשלבל"ע כמו בפירות דק"ל דאע"ג דעבידי דאחי חשיב דשלבל"ע לדין משום דחבר מעשה וה"ג קן, ולענ"ד לא קשה דהרי אם יעשה בן ל"ו שנים ולא הביא סימנין הוא ג"כ גדול כדאי' בחי"מ (בס' ל"ה) ובכ"ח וא"כ ספיר שייך זמן ממילא קאחי' דאפי' לא יתחדש אללו שום שינוי מעשה סופו להיות גדול, מ"מ יש לפקפק קלת דרו"ם הביא סימנין בשנת י"ד נמלא דלענין זמן זה ד"ד הו' חסר מעשה ואיך יחולו קידושין בי"ד כיון דגדלות זמן זה אין יכול להיות בלי שינוי מעשה וי"ל דבההוא סברא פליגי רש"י ותוס', ולדעת רש"י כיון דרו"ם יגדל אפי' בלא שינוי כלל ורו"ם יחולו קידושין ע"כ לא חשיב לגבי קידושין אלו דשלבל"ע ואפי' הגדיל קודם לכן ע"י סימנים חיילי קידושין, וממילא דבר יש לפקפק בי"ד וי"ל דגם לרש"י חשיב בי"ד דשלבל"ע דבשלמא התם אפי' אם נימא דלא חיילי קידושין בי"ד מ"מ סוף אותו קידושין לחול בשנת ל"ו ממילא לא חשיב דשלבל"ע וחיילי גם קודם לכן משא"כ בי"ד בקטן שבמדרכי בבקר ברה"ח לפטור הלילה שלאחרי' דלענין זה לא שייך לומר זמן ממילא קאחי' דלריך להביא סימנין כנ"ל מה האמר סוף כל סוף יגדיל בשנת ל"ו זה אינו דאם לא יגדיל היום בלילה לא יועיל הברה"ח שלו של עכשיו כלל מדא"י דבשנת ל"ו בלא"ה י'טורך לבקר עוד הפעם דבכל יום הרי לריך לבקר מחדש ולפ"ז אין ראי' מרביט טובי' מייכא שבמדרכי לג"ד דאחי התם בני שמקדש בחוס' שבת שפיר ל"ח דשלבל"ע זמן ממילא קאחי' והדבר ברור שאותו קידוש יפטור אח"כ ואי"ל שינוי מעשה משא"כ בקטן דחבר הבאת סימנים ולי"ש זמן ממילא קאחי', ואי"ל דכיון דקטן אחי לכלל חיוב אף דלגבי מעשה ל"ש זמן ממילא קאחיה מ"מ חשיב ב"ח ופוטר ז"א דא"ת כן א"כ למה אין קטן פוטר גדול בברכות (כ"י) ונימא נמי כיון דאחי לכלל חיוב

הר"ל לא ר"ה צ"ל כראשון שבת ה"י
 אקד"י דאג"ה - ל"ג ל"ג י"ג
 חכ"מ
 חז"ל
 (19)

יפטור גדול, וכן בירושלמי מגילה דאין בן כרך פוטר בן עיר דחשיב אמהב"ד ונימא נמי כיון דאחי לכלל חיוב יחשב מחויב בדבר וע"כ דלא חשיב מחב"ד משום זה, וק א"ל דבאדם עלמו הפוטר א"ע ל"ל מחב"ד ז"א דהרי מפורש בר"ה (כ"ח) דעתים שוטה א"י זמן חיוב שלו וכן בר"ה (כ"ט) דח"ע וחב"ח אפי' עלמו אינו פוטר הנה אפי' באדם עלמו בע"י מחב"ד, וכבר דיבר מזה בטו"א וקולא י"ל לפמ"ש רש"י מכות (כ"ב:) דחולין וקדשים חשיב כב' גופים ובגטין (ל"ט:) דעבד ל"ח עם קדוש וח"ע וחב"ח הוי כמו חולין וקדשים וחשיב כב' גופים אבל זה דרך פלפול אבל לא להלכה] ומה דק' ע"ז לכא"ו מיבמות (ס"ב) דה"י לו בניס בהיותו עבד ונתגבר מקיים פוטר וכבר הקשה זה בטו"א ובס' מ"ח ע"י"ש מה שהיר"ל, וגם אני אפנה חלקי לפי המבואר בחוס' קידושין (ט"ז:) בר"ה מה לסימנים לחלק בין עבד לבין דעבד אינו שלו מפאת עכשיו רק מפאת הזמן שקנהו משא"כ בן אינו בנו מפאת זמן ההולדה רק בכל רגע ורגע הוא בנו מפאת עכשיו שהוא חלק מגופו עלם מעלמו ובשר מנשרו עש"ה, ובא"כ י"ד (סי' קמ"ה ס"ק ג') דהיכא דעבירה בגופו גם כשהוא בלא מעשה אסור משא"כ כשהעבירה אינה בגופו ע"י"ש וי"ל דה"ה לענין מלו' [כמ"ש רש"י והר"ן ר"ה (כ"ח) דמלו' דומה לעבירה לענין מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה] היכא דמלו' מתקיימת בגופו לא בע"י מעשה ע"כ כפ"ר דהמלו' מתקיימת בבנו שהוא כל רגע כרע"י דאבו' וכגופו נחשב שפיר מקיים המלו' מפאת עכשיו בשעת שכבר הוא ישראל וי"ל שפטר עלמו בזמן פטור דאין קיום המלו' בשעת ההולדה לבד רק בכל יום תמיד וזוה יתיישב הא דה"י לו בניס ומחו לא קיים ע"י ולכא"ו ק' מ"ש מכסהו הוא עלמו וחזר ונתגלה דפטור מלככות כנה דכל קיים המלו' פ"א בהוגן אף שנת בטל אח"כ פטור ולהג"ל א"ש דלענין כסוי כל קיום המלו' הוא רק בשעת מעשיו לבד ואפי' כשלא נתגלה כיון דאין המלו' מתקיימת בגופו רק בדבר שחוק לגופו וע"כ א"א שיהי' אחריותו עליו על מה שנעשה אח"כ משא"כ בפוטר מקיים לעשות במעשה דהיינו שהמלו' מתקיימת בהיות הבן חשיב שהמלו' מתקיימת בגופו וכיון שמקיים המלו' בכל רגע מחדש ע"כ אם נכבטלה המלו' לריך לחזור ולעשות' אף עדיין קשה לדעת מהר"ח אר"ז דמלות מילה נמשכת כל ימי חייו ולמה קי"ל משוך אוכל בתרומה חייב למו"ל עלמו מחדש והתם המלו' מתקיימת בגופו ויחשב כה"י לו בניס ומחו, אמנם באמת לק"מ ואדרבא משום דמשוך אוכל בתרומה מזה עלמו יש תירין לקושיותיו דמזה נראה דגם עתה לא ערל א"כ לא נחבטלה המלו' כלל וי"ל דלא חשיב ערל רק כשעור ערלה מכסה עטרה וכיון שקיים פ"א מלות מילה גם עור הפריעה שהוסר ממקומו ונמשך למטה כדינו סר ממנו שם עור ערלה וחשיב כשאר בשר ולא כערלה וכשחזור ומושכו חשיב כאלו מכסה העטרה בדיקולא בעלמא:

וּמַרְיָשׁ ר"תו לומר דהא דמשוך אוכל בתרומה היינו דוקא שנמשכה ערלתו מעלמו כמשמעות רש"י יבמות (ע"ב) ד"ה משוך שנמשכה ערלתו ע"י"ש אבל במשוך בדיס חשיב ערל ואין אוכל בתרומה ומלאתי און לי דא"כ ק"ט בהאי דשבוטה (י"ג) דמשוך ערלתו חשיב מיפך ברית ובפ"ג דאבות דהמשוך ערלתו אין לו חלק לעוה"ב לפי פירוש השני של ברטנורא ובסנהדרין (מ"ד) עין משוך בערלתו ה"י וכהנה יק' לכא"ו מה הרעש בזה כיון דמשוך אוכל בתרומה הנה דעדיין חשוב מהול וא"כ מאי קעביד, ולהג"ל א"ש דדוקא משוך מעלמו חשיב מהול, וכע"ז מבואר ברשב"א הובא בר"ן בסוגיא דכבתה דאף דכאז"ל ה"ד נכבשה מעלמה אבל כיבה במיד זקוק לה וזוה הוי א"ש הא דה"י לו בניס ומחו כי מלאתי בס' הק"ה

סימן יח

לתלמידי הח"ב מו"ה חיים יצחק זיידנר נ"י.

א) אשר הקשית במי שנעשה באמלע היום אונן ב"מ ואח"כ נקבר המת יהי' לר"ך ברה"ט עוד הפעם כיון דבנתיים הי' פטור מת"ת י"ל לפמ"ש"כ הב"י (בס"י מ"ז) דאפי' הוא בבה"כ ובבית"מ ל"ח הפסק לענין ברה"ט כיון דגם בבה"כ יש דינים שלר"ך לזוהר כמה יגלה וכמה יכסה וכו' וכיון שלר"ך להתנהג שם ע"פ תורה חשיב זה ג"כ תורה וה"ג י"ל בג"ד דגם אונן יש לו דינים השייכים אליו דאסור לו לאכול אלא בבית חברו או לעשות מחילה ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ולא שותה יין וכו' כדא"י (ס"י שח"א) וכיון דלר"ך להתנהג ע"פ תורה חשיב זה ג"כ כתורה ול"ח הפסק:

ב) ומה שהקי' בעתים חלים עתים שוטה שנעשה שוטה באמלע היום ואח"כ נתפקח יהי' לר"ך לברך ברה"ט הגה זה מילתא דלא שכיחא ול"ש קו' בזה. אולי כן ראוי להיות הדין באמת דלר"ך לחזור ולברך. בכ"ז יש לדון ולומר דפטור בהקדש דברי הפני משה על ירושלמי ר"פ מי שאחזו דר"י מדמי שוטה לישן ע"ש ד"ה לא נדחית ולפי"ז ל"ל דעיקר פטור שוטה מחמת שנפסק החיבור בין גופו לשכלו שהוא ענף מנשמתו פטור ממזות. וכשחוזר ונתפקח היינו שחזר ונתחבר הגוף עם השכל חייב שוב במזות. וזה ל"ח הפסק דהגוף והשכל ביחד לעולם חייבים במזות אלא שלשעתו נפסק החיבור ואח"כ חזר לקדמותו וזה ל"ח פנים חדשות וזכר לדבר דבכלים ר"פ י"ט דמפרק את המטה אינו מטמא בשעה שהיא מפורקת ומ"מ כשיחזור ויחברנה מטמא ומש"ה לר"ך טבילה. ואע"ג דבכלי ט"ן לא גזרו חזרת טומאה ישינה כדא"י ר"פ דכלים ושבת (ט"ז) ול"ל דדוקא בשבירת הכלי פקע הטומאה מה"ט ואף כשחזר ועשה הכלי פנים חדשות בל לבאן אבל אם רק נתפרדה החלקים אף שבשעתו ח"מק"ט מ"מ אח"כ כשנתחבר חזר לטומאה ישינה מה"ט דהיינו הך ול"ח פ"ח. ולבאר הדברים יותר נראה לפ"מ דא"י בכורות כ"ג דאם טומאה כמאן דליתא דמי חוזר וניער חי טומאה כמאן דליתא דמי אין חוזר וניער [וענין טומאה כמאן דליתא נראה דהטומאה אף שאינה בפועל מ"מ הוא בכח במלא וכו' ע"ש בגשמית שטמון בקרקע כח כל הפירות ותבואה שהרי אם זורעין מלמיה מ"מ אינו עדיין רק בכח ונקרא אלל חכמי המחקר חומר היולי] לפ"ז נראה דבגב"ר הכלי טומאה כמאן דליתא דמי ע"כ אי"ח לטומאה ישנה כמו דל"ח חו"ג ובגתפרקה טומאה כמאן דליתא דמי רק שאינה בפועל עתה ודומה לטומאה שנתבטלה למ"ד טומאה כמאן דא"י דחו"ג הכ"ג חוזר לטומאה ישנה וה"ג בהתפרד השכל מן הגוף אף דבשעתו פטור ממזות מ"מ כשחוזר ומתפקח חוזר לחיובו הישן ול"ח פ"ח ול"ח הפסק. וכמו דהתם חשיב גם בשעת פירוק שלא נסתלקה הטומאה מכל וכל [דא"כ ל"ה אפשר שיחזור לטומאה ישנה מה"ט] רק שנתפרדו החלקים ובשניהם יחד גם עתה נמלא הטומאה. ה"ג בעת שטמון ל"ח שנסתלק החיוב מכל וכל. ובשניהם יחד נמלא החיוב אך דפטור בפועל מחמת שהם נפרדים :

אשר הקי' באו"ח (ס"י מ"ז) דכותב ד"ת לר"ך לברך. דהרי אין הכתיבה חלק מן המזוה. הגה ברפ"ב דברכות דלדבר גם בד"ת כתיב וכ"פ הרב ז"ל בה"ט ת"ת דעיקר מזו"ת ת"ת דביב"ר אך בכותב דכתיבה כדביב"ר מקיים לדבר גם וא"כ היא חלק גדול מן המזוה. ואדרבא עיקר מטות

הקנה בזה דה"ל בנים ומתו וז"ל א"ל רבי כלום חייב האדם רק לעשות המזוה וזה עשה המזו"ה ואם קוב"ה עשה רצונו ולקחם זה העני' למה הפסיד שכר מזותיו וכי רולה זה שימותו ותורף תירולו משום שלא קידש עצמו בשעת תשמיש כראוי ע"כ מתו והוא גרם להם עיי"ש וא"כ זה דומה לכיבה במזיד דלכ"ע זקוק לה וע"כ ל"ד לביסוהו ונחגלה דהתם נחגלה מאליו משמע כחוס' יבמות (ל"ז): החילוק בין קרעו לנקרע, ולפי"ז ימח דכסוהו וגלהו במזיד חייב לכסות אך בשמלה חדשה ובפלתו מבואר דאפי' גלהו בידים א"ח לכסות גם העירני ת"א דבירושלמי פ' הער"ל מבואר דאפי' משך ערלהו בידים אוכל בתרומה]:

ונשוב לדברינו ונראה עוד מדברי המרדכי ראי' באדם עלמנו העושה מזו"ה לפני זמן החיוב שקיים המזו"ה ושאינו קידוש דברמזים פכ"ט מה"ש מבואר דמזות קידוש לכחמילה הוא סמוך לכניסת השבת לא בשבת עצמו [והיינו דמזו"ה שיקדש כל השבת ואפי' רגע ראשונה יהי' בכלל הקידוש ע"כ מזו"ה שיקדש קודם כניסת רגע ראשונה] וע"כ אין ראי' מזה למזו"ה אחרת עוד מבואר בגבורות ה' למר"ל ז"ל פמ"ח לחלק בין קידוש לסעודה דסעודה ל"מ בחוס' שבת ודוקא בקידוש אמרינן רב ללי של שבת בע"ש וקדיש ותוכן כונתו משום דקידוש קאי על השבת והיינו כמו מקדיש בהמה או מקדש אשה שהאדם עומד מבחוץ מהדבר המוקדש כמו כן יכול לעמוד חוץ לשבת ולקדש את השבת דדרך קידוש כן הוא ואינו דומה למזו"ה אחרת דקשור עם הזמן וא"א לקיים לפני הזמן והגע עלמך אם יאכל מזה בער"פ ביום לפטור את הלילה היעלה על הדעת שיו"א יד"ח משום דזמן ממילא קאתי וכן אם יתקב שופר רגע לפני עה"ש פשוט שאינו י"ח [ואף שאי"ל ראי' כ"מ להרי' ר"ה (כ"ז): גם במגילה (כ"ז): וכלן שעשה משעלה עה"ש כשר דמשמע הא רגע לפני לא י"א והוא פשוט כביטחא בכוחות] ונימא נמי כיון דזמן ממילא קאתי יולא וע"כ דבשום מזו"ה ל"א כן, ועי' גל"ח ברכות (י"א): שנסתפק לר"ת דברה"ט פותר כל הלילה אם קודם עה"ש בירך ברה"ט אם פותר כל היום כיון שבירך בזמן פטור הגה דל"א זמן ממילא קאתי, ואפי' נימא התם דיו"א היינו משום דגב"ר בר חיובא אלא דכבר י"א והרי קיי"ל ברה"ט (כ"ט). בברכת המזו"ה אע"פ שי"א מזו"ה, אבל מי שאמ"ב כלל עכשוו אינו יולא :

ושמענו בשם הגה"ק החי' רי"מ ז"ל שהקי' בקטן שהגדיל בתוך ימי הספירה אך מותר לספור הלאה הא ל"ח תמימות ומה שספר בקטניהו ל"ח דקטן פטור מה"ט אח"כ ראיתי כמה אחרונים מדברים מזה הגה מדברי כולן נשמע דקטן ל"ח ב"ח אפי' לגבי לפטור עצמו על זמן גדלות [ואני ישבתי קו' זו ע"פ הש"ס סנהדרין (ס"ח): בן סו"מ קטן פטור שלא בא לכלל מזו"ה ובגמ' קטן מנלן דפטור וכו' היכא אשכחן דיעגש הכא דהכא אינטרין קראי למיפטר] אכן הכי קאמרינן אטו בן סו"מ על תטאו נהרג ע"ש סופו וכיון דע"ש סופו נהרג אפי' קטן נמי והנה בסנהדרין (ס"ג.) אזהרה לבן סו"מ משום שנאמר לא תאכלו על הדם, הגה דבן סו"מ לר"ך אזהרה, וא"כ ל"ל דאע"ג דקטן לאו בר אזהרה הוא מ"מ זה דע"ש סופו נהרג שייך אזהרה גם בקטן, וי"ל דה"ה במזו"ה אע"ג דקטן לאו בר מזות הוא מ"מ היכא דנוגע החיוב לגדלות חייב ע"ש סופו וקטן שוגדל בתוך ימי הספירה אם לא יספור בקטנות יהי' נרעון גם בגדלות שלא יהי' תמימות ע"כ מחוייב גם בקטנות לספור ע"ש סופו]:

צ"ל

עין משפט
נר מצוה
א א מ"י פ"ז מלכות
ממרים ט"כס ס סמג
לאין רכ:
ב ב מ"י ט"ז ט"ז יא:
ג ג ד מ"י ט"ז ט"ז ס:
ד ד ח מ"י ט"ז ט"ז ס:
ה ה מ"י פ"ח מלכות
גולה ט"כס ו:
[פ"ד ל"ד ס"א]

בן סורר ומורה. בן הסמוך לגבורתו. וא"ת דילמא: שנה שלפני גדלות כדלשון (גדה דף טו.) במפולא: הסמוך לאיש לענין נדרים ומפריש דהא דריש לאיש דמשמע לטון גבורה כדכתיב (מ"ח ג) וחוקת והיית לאיש וא"ת אי"כ למה לן במתני' טעמא דשלא בא לכלל מות וי"ל דהוה אמינא דמקודם הבאת שערות מתחיל חזקן דסמוך לגבורתו של איש וא"ת: הו"י יתיר מג' חדשים לא הוה חיישין במה שבימי קטנות כיון דאיט ראי להוליד דקרינא ביה בן ולא אב: **קמ"ן** אי אהה גריד לחזור כו' ואל"ת ומנא ליה להאי קמן ממונא האמרי' בפרק מי שמת (ג"ב דף ק"ז.) אין זכיה לקמן ואי בשזיב לו ע"י אחר הא איכא למי"ד בע"מ שמת זכין לגדול ואין זכין לקמן וא"ת למי"ד זכין לקמן הייט מדרבנן ולא מדאורייתא דזכיה מתרת שליחות כדמוכח בע"מ דבבא מליעא (דף י"ג ע"ג) דלמרי' חלרמאוס ידה איכריב ולא גבר משליחות וקטן לאו בר שליחות הוא ומיהו בע"מ האקבל (גיטין דף סד: וס"ג) גבי לרור וזרקו אצו ונטלו וזכה לנטלמא ואין זוכה לאחרים חפץ ומחזירו לאחר שנה זוכה בין לעלמו בין לאחרים משמע דהייט מדאורייתא מדפריש למי"ד אחד זה וא' זה זוכה לנטלמא ואין זוכה לאחרים מההיא דמערימין על מעשר שני דמשמע דזוכה לאחרים מדאורייתא והא דתנן בהגוזקין (ס"ג דף ע"ג) מליאת מרש וקטן י"ש בהן גזל מפני דרכי שלום אבל מדאורייתא לא דעת אחרת מקנה ארון שאני והשחא נחאל הא דלמרי' בע"מ ולגב וערבה (סוכה דף מ"ו:) לא ליקני איניש ולגיביה לניוקא דייטקא מיקנא קני אקטיו לא מקני דמיקנא קני אפילו מדאורייתא דע"י

בן סורר ומורה וכו'. סדר נסקלין דמינא כפרקין דלעיל* מקיים הלכותיו ואלי: משיביא ב' שערות. אבל מקמי הכי לא מיענש כדמפרש ואלי שעדיין לא בא לכלל ממות: עד שיקיף זקן. שיהא זקן מוקף שער סביב כולו: התחתון ולא העליון. לא זקן ממש אלא זקן תורה אור ארזו המקום אלא שזכרו חכמים בלשון נקיה: שנאמר בן ולא איש. וזה משהקיף זקן איש הוא. ואע"ג דבן מקטנותו קרי בן לא מלין לחיובי מקמי שיביא שמי שערות דקטן חיוביה כמר הכי הוא. ואע"ג דמר מייתי שמי שערות לענין כל התורה איש הוה מיהו כי מעטיה קרא לאו במחלת אישות קא ממעט כדמפרש בגמרא בן הסמוך לגבורתו של איש אלמא במחלת אישות חיוביה קרא: **גמ'** היכא אשכחן. בשאר עושין דענש הכתוב את הקטן דהא בעי קרא למיפטריה: אטו בן סורר ומורה על שם חטאו נהרג. דנבעי בר עושין וזי מה חטא שיהרג מפני שאכל מרטימר כשר וטמה מלי לוג יין ועל שם סופו נהרג כדמפרש בשליה פרכין (דף ע"ב) סוף שמגמר נכסי אצו ומנבקס למודו ואינו מוצא וכו' אמרה מורה מוטב ימות ואל ימות חיוב: וזי יהיה לאיש בן סורר ומורה. לכשיגיע לכלל איש הבן הזה קורא לו הכתוב בן סורר ומורה: חגי ר' חייא. במתנייה הכי משיביא שמי שערות עד שיקיף זקן* עד שיקיף עטריה: כי אחא רב דימי. פרהא דהא דמנא

ווסף רשי
משיביא שחי
שערות ועד שיקיף
זקן. אבל קודם כ'
שערות לאו בר ענשין
הוא ומשהקיף זקן ואי
להוליד רשמנא למר כ'
ולא הילוי ליהוי אב
(גדה ג').
התחתון ולא
העליון. לחיוב קטמ
שלמטה ולא העליון
(ס"ג).
וכי יש לך אדם
בישראל שאין לו
בואל. מורה יעקב
שער אחד מכל ישראל
קיים הוא קרוב לו
(קדושין ט"ז) אם אין
לו בן או בת או אם
לו קרוב עד יעקב
אלא בגדל הגר.
ונשבע לשקר דמני
למשל מעל כ"ה (ס"ג).

ב"מ קט.
קדושין ט"ז.

בן סורר ומורה *מאימתי נעשה בן סורר ומורה משיביא שחי שערות ועד שיקיף זקן התחתון ולא העליון אלא שדברו חכמים בפשוט נקיה שנאמר *כי יהיה לאיש בן בן יולא בת יבן ולא איש קמן פטור שלא בא לכלל מצות: **גמ'** קמן מנלן דפטור מנלן בדקני מעמא שלא בא לכלל מצות ותו היכא אשכחן דענש הכתוב דהבא ליבעי קרא למיפטריה אנן הכי קאמרינן אמר בן סורר ומורה על חטאו נהרג *על שם סופו נהרג וכיון דעל שם סופו נהרג אפילו קמן נמי ועוד בן ולא איש קמן משמע אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא וזי יהיה לאיש בן בן הסמוך לגבורתו של איש: [ועד שיקיף זקן התחתון כו': תני רבי חייא עד שיקיף עטרה כי אחא רב דימי אמר 'הקפת גיד ולא הקפת ביצים אמר רב חסדא קמן שהוליד אין בנו נעשה בן סורר ומורה שנא' כי יהיה לאיש בן לאיש בן 'אלא לבן בן האי מיבעי ליה לכדרב יהודה אמר רב איב ליכא קרא כי יהיה בן לאיש מאי כי יהיה לאיש בן ש"מ לכדרב חסדא ואימא כוליה להבי הוא דאתא אם בן נימא קרא בן איש מאי לאיש בן שמע מינה תרתי ופליגא דרבה דאמר רבה קמן אינו מוליד שנא' *אם אין לאיש גואל *וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל 'אלא בגדל הגר הכתוב מדבר ואמר

שערות מוליד: לכדרב יהודה. דלמרי' הא בן סורר ומורה ענמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש כלומר כשיגיע לכלל אישות: ה"ג א"כ לימא קרא בן לאיש. דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש: מאי כי יהיה לאיש בן. השתא משמע כשיהיה לאיש בן דהאי איש אלוהי קאי ולמעטי דבנו של קטן פטור לעולם: ואימא כוליה. האי קרא לכדרב חסדא הוא דלמי' למעטי בנו של קטן אבל קטן ענמו מימינ' דהא בן כתיב וסמוך לגבורתו של איש מנא לן: ה"ג א"כ לימא קרא כי יהיה בן איש. אי"כ דכוליה אלוהי קאי לא לכבוד ביה למי"ד אלא וזי יהיה בן איש סורר ומורה דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן: מאי. וזי יהיה לאיש למה הקדים לאיש כרישא והוצרך להטיל בו למי"ד: שמע מינה תרתי. משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש ומשמע נמי אלוהי כי יהיה לאיש גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: ופליגא דרבה. הא דרב חסדא דלמרי קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: ואם אין לאיש גואל. גבי גזל וכשבע על שקר דכתיב לעיל מינה והחודו את מטאמס אשר עשו והשיב את אשמו כדלשון והאי אשמו קרן של גולה: שאין לו גואלים. אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: בגדל הגר. ומת לאחר שנשבע לו ואין לו יורשים: **א** עד שיקיף זקן ויחא ע"ה.

דעת אחר' מקנה ארון וזכה מדאורייתא לאחרים לרב חסי דגיטין ולעלמו לכולי עלמא והא דלמרי' בריש פ"ב דקידושין (דף מ"ב וס"ג) איש זוכה ואין קטן זוכה וזכה ואין ממנה אחרים על פסחו או נמי שאין זוכה לאחרים קאמר אע"ג דדעת אחרים מקנה ארון וזכה כרב חסי וא"ת והיאך מדקדק בגיטין* דזוכה לאחרים מדפודה מעשר שני לאחרים והלא אפי' לעלמו לא זכי מדאורייתא כשאין דעת אחרים מקנה ארון ובחילול מעשר מי איכא דעת אחרת מקנה לאחרים ע"י זכיה קטן וי"ל דקסבר האקשה דכמו שזוכה לעלמו בחילול מעשר מן התורה מתחמת דמפולא סמוך לאיש דאורייתא כמו דן זוכה לאחרים מן התורה וקלמא משמע בירושלמי בפרק חנון דאם הוא בן דעת און זכיה מדאורייתא דלמרינן רבנן דקיסא אמרי כאן בחיטוק שיש בו דעת כאן בחיטוק שאין בו דעת ובחזיוו נשך (ב"מ דף ע"ג) משמע לית ליה זכיה מדאורייתא דגרסי' ברוב ספרים קטן נהי דשלימות לית ליה זכיה מדרבנן איש ליה ויש ספרים דלא גרסי' מדרבנן ועוד משכחנה לה שיש לו ממון לקטן בעון שירש את אצו קודם שנתגייר כדלמרינן בפ"ק דקידושין (דף י"ח.) דעובד טובים יורש את אצו דבר תורה שנא' כי ירושה לעשו נחתי את הר שפיר אי נמי במעשה דיו דמלאכתו ושכר טריו שלו מדאורייתא וא"ת היאך יתחייב אדם אשם על גזלו הא אין נשבעין על טענת מרש שטנה וקטן כדלרשיק בהגוזל קמא (ב"מ דף ק"ו) ובפרק שטענת הידיים (שטעוה דף מ"ב) כי יתן איש ואין נתינת קטן כלום וי"ל נמי בקופצן וכשבע וא"ת היאך נתגייר כי אמרינן נמי וקטן איש ליה זכיה מדאורייתא ה"מ ישראל אבל עובד טובים אמרינן בלחיה נשך (ב"מ דף ע"ב) דכיון דלא אחי לכלל שליחות ליה ליה זכיה אפי' מדרבנן ומיהו הא לוא קשיא היא דל"כ שיקפי לן כל גרים היאך מטבילין אותן אלא כיון דחייבו וידו בחין כאלה שאני אבל אי קטן לית ליה זכיה מדאורייתא ודאי קשה היאך נתגייר וי"ל בעון שנתגיירה אחי כשהיא מעוברת כדלמרי' בפרק הערל (יבמות דף ע"ה וס"ג) אשם עובד טובים מעוברת שנתגיירה בנה אין גריד טבילה ואפשר שהיא דלמרי' כן יורש את אמו ומיהו קשה מההיא דפ"ק דכתובות (דף י"ח וס"ג) דלמרי' גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד ולכל מילי חשיב גר להחירו בבת ישראל וקידושו קדושין ובעו מולדין ומייבמין ולכל מילי דאורייתא ולא משמע שיהא מטעם דיש מה ביד חכמים לעקור דבר מן התורה חלא דה"מ בשב ואל תפסה והאי קום עשה הוא ועוד מדפריש מאי קמ"ל הניגא זכין לאדם שלא בפניו וגרביה דחייב דגירוח לא דמי לשאר זכיות דמה שב"ד מטבילין אותו אינם זכין בעטרו אלא הוא זוכה בעלמו ובגופו שנעשה גר וכנסם תחת כנפי השכינה והא דפריש בכתובות (ס"ג) הניגא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מה דתימא עובד טובים בהפקרה יוחא ליה הייט משום דאם היה תובטו לא היה לב"ד להתחלט להכניס גופו דבר שיש לו חובה ואפילו בחיטוק דלאו בר דעת חשיב גר מדמייתו מקמנה פתחה מנה שלשה שהכיה בעלמו הוא כדפרישית שהמלה והטבילה בגופו וגם מליט שאצותיט נכנסו לברית במילה וטבילה והאלהא דמיס וכמה קמינס היו נשבעת מן תורה ובפרק עשרה יחסון (הידושין דף ע"ג.) אמר ר"ש דגוריס שנתגיירה פתחה מנה שלש כשריה לכהונה שגורש כחוליה בישראל ומייס רחוי מדכתיב בשלל מדון וכל

שערות מוליד: לכדרב יהודה. דלמרי' הא בן סורר ומורה ענמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש כלומר כשיגיע לכלל אישות: ה"ג א"כ לימא קרא בן לאיש. דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש: מאי כי יהיה לאיש בן. השתא משמע כשיהיה לאיש בן דהאי איש אלוהי קאי ולמעטי דבנו של קטן פטור לעולם: ואימא כוליה. האי קרא לכדרב חסדא הוא דלמי' למעטי בנו של קטן אבל קטן ענמו מימינ' דהא בן כתיב וסמוך לגבורתו של איש מנא לן: ה"ג א"כ לימא קרא כי יהיה בן איש. אי"כ דכוליה אלוהי קאי לא לכבוד ביה למי"ד אלא וזי יהיה בן איש סורר ומורה דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן: מאי. וזי יהיה לאיש למה הקדים לאיש כרישא והוצרך להטיל בו למי"ד: שמע מינה תרתי. משום דהשתא משמע הכי ומשמע הכי כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש ומשמע נמי אלוהי כי יהיה לאיש גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: ופליגא דרבה. הא דרב חסדא דלמרי קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: ואם אין לאיש גואל. גבי גזל וכשבע על שקר דכתיב לעיל מינה והחודו את מטאמס אשר עשו והשיב את אשמו כדלשון והאי אשמו קרן של גולה: שאין לו גואלים. אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: בגדל הגר. ומת לאחר שנשבע לו ואין לו יורשים: **א** עד שיקיף זקן ויחא ע"ה.

[שם ק"ה]

[לקמן ט"ז]

[דף ס"ג וס"ד]

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם, בְּרוּךְ הוּא. בְּרוּךְ שֶׁנִּתְּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא. כִּנְגַד אַרְבָּעָה בָּנִים דִּבְרָה תּוֹרָה: אֶחָד חָכֵם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שְׂאִינֹו יוֹדֵעַ לְשִׂאוֹל:

מ"ד הסוכר דאף דמצות זכירת יציאת מצרים נוהגת כלילה אבל אין אומרים פרשת ציצית כלילה, כיון דציצית אינה נוהגת כלילה. וכדי לקיים את מצות זכירת יציאת מצרים צריך לומר, מודים אנחנו לך ה' אלוקינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך. ומבואר בגמרא שצריך לומר מודים אנחנו לך, והיינו הודאה, הרי דגם במצות זכירת יציאת מצרים צריכים להודות על יציאת מצרים, ובאמת שווים בזה מצוות סיפור יציאת מצרים ומצות זכירת יציאת מצרים, והרבה צריך תלמוד.

מוכת דהלל הוא חלק מההגדה וסיפור יציאת מצרים, דאם מצותה היא ככל קריאת הלל דעלמא א"כ למה צריך לקרות את ההלל על המצה.

ובאמת הדברים מפורשים בספר המצוות להרמב"ם (מצוה קנ"ז) וז"ל: וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשו לנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח ה' נקמתנו מהם ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו יהי יותר טוב וכו' עכ"ל. וכן מפורש בספר החינוך (מצוה כ"א) וז"ל: לספר בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כל אחד כפי צחות לשונו ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם עכ"ל.

כ"ח) ברוך שנתן תורה לעמו ישראל - ברוך הוא - צריך ביאור מה ענין נתינת התורה לכאן, ולכאורה הי' צריך להתחיל מיד כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

ובאמת מה שחז"ל קורים את סיפור יציאת מצרים הגדה (פסחים דף קט"ו: ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה. דף קט"ו: מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף) הוא משום דהגדה הוא לשון של שבח והודאה, כמו (דברים כ"ו, ג') הגדתי היום לה' אלוקיך, שתרגם בתרגום ירושלמי אודינן ושכחינן יומא הדין (כתרגום יונתן אודינן יומא דין), וכבר העיר בזה האבודרהם בסדר ההגדה. והיינו משום דהלל והודאה הם חלק ממצות סיפור יציאת מצרים. משא"כ במצות זכירת יציאת מצרים לא מצינו שתהא הלל והודאה חלק ממצוה זו.

והנה תנן בפסחים (דף קט"ז) מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה. ומבואר מלשון המשנה, ודורש, דצריך לדרוש את הפרשה של ארמי אבד אבי בדוקא במדות שהתורה נדרשת בהם ולא באופן אחר. ומשום כך אנו אומרים בהגדה את הדרשות של הספרי על פרשה זו ואין כל אחד מבאר את הפרשה כפי חתו, דצריך לדרוש את הפרשה במדות שהתורה נדרשת בהם (ודוקא במדת מדרש ולא במדה אחרת, דאיתא במשנה ודורש, ומדת מדרש היא

אלא דעיין בכרכות (דף י"ד) דאיכא

יִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ
חֶכְמָם, וְאַחַד
לוֹ:

נות זכירת יציאת
אבל אין אומרים
בין דציצית אינה
ם את מצות זכירת
מר, מודים אנחנו
תנו מארץ מצרים
ועשית לנו נסים
לך. ומבואר בגמרא
אנחנו לך, והיינו
צות זכירת יציאת
על יציאת מצרים,
נות סיפור יציאת
יאת מצרים, והדבר

רה לעמו ישראל
אור מה ענין נתינת
הי צריך להתחיל
דברה תורה.

(דף קט"ז) מתחיל
דרוש מארמי אוכד
דשה כולה. ומבואר
דצריך לדרוש את
אבי בדוקא במדות
ולא באופן אחר.
בהגדה את הדרשות
זו ואין כל אחד
כתו, דצריך לדרוש
התורה נדרשת בהם
ולא במדה אחרת,
ומדת מדרש היא

מדה בפני עצמה. וראי' לזה מהא דאיתא
בברכות [דף י"א:] דאיכא חד מ"ד הסובר
דצריכים לברך ברכת התודה רק על מקרא
ומדרש ולא על משנה. חזינן דמדרש היא
מדה בפני עצמה, דאיכא חפצא דמקרא
ותפצא דמדרש, ובמדה זו של מדרש דוקא
צריך לדרוש את פרשת ארמי אבד אבי.
ועיי"ש ברש"י [ד"ה מדרש] שביאר מהו
מדרש, וז"ל: מדרש הוא קרוב למקרא
כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי
מקראות עכ"ל. ולהכי אנו אומרים את
דרשות הספרי על פרשה זו).

אלא דצריך ביאור מהו יסוד דין זה,
ולמה לנו לדרוש פרשה בתורה והלא
המצוה היא לספר ביציאת מצרים, ולכאורה
הי צריך להאריך בסיפור מה שאירע
במצרים על פי פרשיות התורה, ולמה לנו
לדרוש את הפרשה בדוקא במדות שהתורה
נדרשת בהם.

והנה כבר ביארנו (לעיל אות כ"ב)
דילפינן מהפרשה של הבן החכם דבמצות
סיפור יציאת מצרים בנוסף לזה שצריך
לספר את המעשה של יציאת מצרים צריך
גם ללמוד את הלכות הפסח. והבאנו את
דברי התוספתא דמפורש כן להדיא, וז"ל
התוספתא: חייב אדם לעסוק בהלכות
הפסח כל הלילה ע"כ. וכן מבואר
במכילתא, וז"ל: מנין אתה אומר שאם
היתה חבורה של חכמים או תלמידים
שצריכים לעסוק בהלכות הפסח עד חצות
ע"כ. ולפי זה נראה דמה שצריכים לדרוש
את פרשת ארמי אבד אבי ביאור הדברים
הוא משום, דדין זה דצריך ללמוד הלכות
הפסח אין זה מצוה בפני עצמה, אלא
דהוא אחד מדיני סיפור יציאת מצרים דגם

בסיפור המעשה עצמו צריך לספרו בדרך
של לימוד התורה, ונכלל במצות סיפור
יציאת מצרים דבנוסף לסיפור המעשה
שאירע במצרים צריך ללמוד את פרשיות
התורה (ולשון סיפור שקודין חז"ל למצוה
זו מתפרשת לתרי אנפין, סיפור המעשה
וולימוד, דלשון סיפור יכול להיות גם
לימוד, כלשון הכתוב בתהלים (קיי"ט, י"ג)
בשפתי ספרתי כל משפטי פיך, ועיי"ש
בפירוש הראב"ע שספרתי, היינו, ללמד
לאחרים את התורה).

ומשום כך צריכים לדרוש את הפרשה
של ארמי אבד אבי, דהלא מצות סיפור
יציאת מצרים צריכה להתקיים ע"י לימוד,
וולימוד היינו מדות שהתורה נדרשת בהם.
ובאמת ממה שצריך לדרוש את פרשת
ארמי אבד אבי זה גופא הוי ראי' לדברינו,
דצריך לספר ביציאת מצרים גם על ידי
לימוד.

והנה תנן בפסחים (שם) כפי דעתו
של בן אביו מלמדו. ולכאורה היה לשון
המשנה צריך להיות אביו מספר לו, ואמאי
נקטה המשנה בלשון אביו מלמדו. אלא
דנראה דמבואר מזה מה שביארנו דמצות
סיפור יציאת מצרים אינו רק לספר לבנו
מה שאירע במצרים אלא דצריך גם ללמד
את בנו ע"י פרשיות התורה והלכות הפסח
את סיפור יציאת מצרים, ולכך איתא
במשנה כפי דעתו של בן אביו מלמדו.

אשר לפי"ז יש לבאר למה אומרים
לפני ארבעת הבנים ברוך שנתן תורה,
דהרי צריך גם ללמד לבנים את סיפור
יציאת מצרים, ולדרוש בדרשות שהתורה
נדרשת בהם, כדרך תלמוד תורה, את

מכילתא נא פרשה יח

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר, מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יי אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם (דברים ו, כ). וְאָף אֶתָּה אָמַר לוֹ כְּהַלְכוֹת הַפֶּסַח, אִין מִפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

רְשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר, מָה הָעֵבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם (דברים יב, כו), לָכֶם וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלָל בְּפֶרֶךְ בְּעֵקֶר, וְאָף אֶתָּה הִקְהָה אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ, בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יי לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם (שמות יג, ט). לִי וְלֹא לוֹ. אֱלוֹ הָיָה שֵׁם לֹא הָיָה נִגְאָל:

ונראה לומר בזה דהנה התשובה לשאלת הבן החכם היא (דברים ו' כ"א-כ"ד) עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה, ויתן ה' וגו', ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלוקינו וגו'. ואם נעיין היטב בפרשה נראה דנכללו בתשובה זו שני ענינים, והיינו דבתחילה מספרים לו את סיפור המעשה שהיינו עבדים לפרעה במצרים והקב"ה הוציאנו מעבדות לחירות. ואח"כ ממשיכים ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלוקינו וגו', ומבארים לו את החקים והמצוות של הלילה, כלומר דמלמדים אותו הלכות הפסח. וזהו מה שאומרים בהגדה ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח, דבאמת תשובה זו כתובה בפרשה של הבן החכם. ומה שאומרים בהגדה רק חלק זה של התשובה ולא משיבים את כל התשובה הכתובה בתורה מעבדים היינו, היינו משום דבהגדה אומרים כנגד ארבעה בני דברה

פרשת ארמי אבד אבי, לכן צריכים להקדים כעין ברכת התורה לפני כן.

כ"ט) ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח - יש לעיין כיצד משיב לבן החכם על שאלתו מה העדות והחקים וגו' בזה שאומר לו שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ועיין בפירוש הגר"א להגדה שגורס עד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ולפי זה מבואר מהי התשובה לבן החכם, דמלמדו את כל הלכות הפסח עד המשנה האחרונה, ומתוך לימוד ההלכות עם בנו עונה לו על כל שאלותיו בנוגע למצוות הלילה. אבל לגירסתנו הדבר צ"ע. ותו צ"ע דבפרשה של הבן החכם, התשובה אליו היא, עברים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה, ויתן ה' אותת ומופתים וגו'. ואילו בהגדה התשובה היא דמלמדים אותו הלכות הפסח ואמאי אין משיבים את התשובה הכתובה בתורה.

71. ביאור זה למה אומרים ברוך שנתן תורה לעמו ישראל כבר כתב השבלי הלקט (סי' רי"ח).

שאמר הלילה הזה כולו מצה וכוסן שביה המקדש קיים שואל על פסח שאופיים בכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי אך עתה אין מקום לטאילה זו ועוד שואל על החסיכה הצריכה לכל אלו השאלות ועליה כשיבין תחילה שאופיים עבדים היינו לפרעה במצרים כו' היא תשובת החסיכה לבר שיצאנו מעברות לחירות והחסיכה היא סימן לבני תורין ולפי שהיא זקוקה לכל השאלות מטיבין עליה תהלה ותשובת השאלות האחרות בסוף הגדה רבן גמליאל היה אימר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים. ומפרש ותולך פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביה המקדש קיים על עזם מה וכן למצה וכן לברוך. הרע לך שהוא כן כדאמרינן תם אמר ליה רב נחמן לרראי עבדיה עבדא דשכקיה מריה לבר תורין ויהיב ליה דהבא וכספא מאי בעי למעכב ליה אמר ליה צריך לאודייה ליה ולשכחיה אמר ליה פטרין מסיכור מה נשתנה: **עבדים** היינו לפרעה במצרים. היא תשובת מה נשתנה כמו שפירשנו. והיה תשובת הבן הרכם בפרשת ואחרתן ואם האמר מאי רתוה הוה ומה לנו לספר כוה עתה לכך מסיים ואמר שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים. וכו'. ואותו הוציא משה: ואפילו כולנו החכמים כולנו נבונים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. כדאמרינן אפילו שני תלמידי חכמים הבקיאן בהלכות פסח שואלין זה את זה כדו לקיים מצוה והגדה מביא ראיה להכה למעשה:

[מעשה] ברבי אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק. שם מקום מנהלה בנימין בספר יהושע: הגיע זמן קרית שמע של שחרית. פירש אחי ר' בנימין נר"ו בא לתרוענו שאילמלא קרית שמע שהיא מצוה עוברת לא היו נמצעין מלספר [ביציאת מצרים]: אמר לו [לדום] ר' אליעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה. יש מפרשין כבן שבעים ולא בן שבעים לפי שקפצה עליו זקנה ביום שנחמנה נשיא. כדאיתא בברכות אהדרי ליה תמיכרו דרי תיוריתא וכו' ביום דרש בן זומא: ולא זכירי שתאמר יציאת מצרים בלילה. [פירש] רבינו אפרים קלעי זצ"ל לא נצתתי להכמים שיוורו לרבני כדאמרן בכמה דוכתי בהא זכנו פלוני לרבנן שנצחם בראיותיו שהיו מדלגים פרשת יציאת של קריאת שמע של ערבית לפי שאינה נהגת אלא ביום כדכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה כדאמרן בברכות שהיו מדלגין ואומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת ואמונה כו' וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל לא זכירי שתאמר יציאת [מצרים] בלילות שהייתי סבור אין מצוה אלא ביום עד ששמעתי דרשה בן זומא מיכן ואילך נהגין לאומרי ולהוכיח יציאת מצרים ביום ובלילה ביום באמת ויציב בערב באמת ואמר וכו' ר' אליעזר לא היה מתפלל קודם לכן תפילת ערבית וכזכור בו יציאת מצרים ויש לומר מדלג היה ואפי' בק"ש היה מדלג פרשת יציאת דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה ובלילה אינה חובת יציאת. ועוד כי בפרשת יציאת אינו כתוב בערבך ובקומך וכו' כך היה מדלג עד ששמע דרשה בן זומא וקבעם חובה: ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות. שהיה לו לומר (ס) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (כל) ימי חייך וחכמים שהיו חולקין עם בן זומא היו דורשין ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא את ימית המשיח כדאבדן לא שתעקר [יציאת מצרים] במקומה אלא שיהא שיעבוד בלכות עיקר ויציאת מצרים תפילה לה: **ברוך המקום ברוך הוא**. פי' להקב"ה קרי מקום שהוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו. [כדאיתא] בתנחומא הנה מקום אתי הנה אני במקום פלוני לא נאמר אלא הנה מקום אתי שהוא מקום לעולמו ואין עולמו מקומו: **[ברוך שנתן תורה לישראל ברוך הוא]**. יש מפרשין לפי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארבעה בנים מתחיל בברכות התורה וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל החללת הדרשה היא ומברך תחלה ואח"כ דורש: **[בנגד ארבעה בנים דברה תורה]**. מילתא באנפי נפשה היא ואינו סמוך על מה שאומר למעלה ופירושו מצות ההגדה היא כתובה בארבעה מקומות ולפי המקראות הכתובים אנו למדין שנגד ארבעה בנים דברה תורה כדמפרש ואויל קרי ליה בנים כלומר שעדיין אין יודעין כלום כמו נערים: וכתב אחי ר' בנימין נר"ו הרי כאן ארבעה ברכות כנגד ארבעה פסוקין הכתובים במצות ההגדה. ומצות הגדה היא מצות עשה והיתה מעונה ברכה אלא שנפטרת בקריאת שמע והרי קריאת שמע מעונה ברכה לפניה ולאחריה ומתך חיבתה רמוז עליה אלו ארבעה

(סו) ככ"ו ב' איתא מסיב לו למי ימי חייך ולא האנך למי כל אלא לנפוש את סגולת. וכ"ה נמי.

דכפין ייתי ויכול כמה הם נאמר והגדה לבגד בעבור זה לא אמרתי ייתי ויפסח שהכל ראוי פסח לעצמי ואכלנו לבדי תא דאתיא בארעא אנו להזכיר דברי נחמות וכו' ויכולין לעשות פסח ושיבנו בא"י כבראשונה פסח על שנה הבאה וברושלים היו מספרים ומויקין כי הם מספרים ומויקין כולן ומקלקלין כינו מה שאנו אומרים ושה כבני אדם מרבים מבינים. (פו) ומורי הרב המזיקין ומורי הרב ר' שהוא היה הלעו שלהם קיים מצות והגדה לבגד לעשות להם פתח כרי אומרים אותו בלשון ישראל עד שאכלו המץ כן נהגו לאומרו בלשון וזו הלחם שיש בו סימן לנו וגרם להם גלות. הרי יור והרדיע לכל שהרי זינו גרם לנו גלות יהי ימין הבבא הזאת בלשון הם כיון שמסיימין הך לחירות לימות המשיח יריגין לעולם אל ישאל קקן לו: שאין לו מי שישאל שאילו הוה יתיב קמיה (דבא) מי אכלינן שאתה עוקר במקום שאין לו מי שישאל פסח: שבבל הלילות ואכילת ירק קרי מיבול ה הזה שתי פעמים. ו' התינקת ויאמרו בכל הזה כולנו מסובין. ל בעלה והוא דבר חימה: סדורה על יסוד הפסוק עה שמצה ומרור מונחים כן שואל על המצה כמו שאמר מנחם לפניך. (יד) ככ"ו ב' וכו' ומי ככ"ו מלוי נל"ו.